

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ
СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА**

Виконав: магістрант 2-го курсу, групи 8.2319-ср
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Е.І. Гахраманов

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії
та управління, к.філос.н. Ель Гуессаб К.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління, к.філос.н. Цапліна І.С.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної
філософії та управління

_____ Г.І.Бутченко
« ____ » _____ 2020 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

_____ Гахраманову Ельвіну Ібрагім огли

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Оптимізація соціальної роботи з подолання сімейної-
побутового насильства

керівник роботи Ель Гуессаб Карім, к.філос.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЗНУ від «25» травня 2020 року № 605-с

2. Строк подання студентом роботи 8 грудня 2020 року

3. Вихідні дані до роботи Бічева С. Насильство над жінками в Південно-Західній Європі. *Вісник Харківського національного університету. Соціологія*. Київ, 2006. №4. С. 5–41; Грабська І. А. Насильство в подружніх відносинах. Київ, 1998. №9. С.20–23.; Кравченко Т. М. Сімейне насильство як фактор репродукування «дітей вулиці». *Постметодика : Науково-методичний педагогічний журнал*. Київ, 2009. №8. 17с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Розкрити історію дослідження ролі соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства. 2. Уточнити основні поняття дослідження: «сімейно-побутове насильство», «соціальна робота». 3. Визначити принципи та методи оптимізації соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства. 4. Дослідити сімейно-побутове насильство як проблему соціальної роботи. 5. Розкрити основні шляхи оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства. 6. Здійснити аналіз діяльності соціальних структур, які борються з сімейно-побутовим насильством. 7. Проаналізувати основні детермінанти оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Ель Гуессаб К., доцент кафедри соціальної філософії та управління	25.05.2020	25.05.2020
Розділ 2	Ель Гуессаб К., доцент кафедри соціальної філософії та управління	24.06.2020	24.06.2020
Розділ 3	Ель Гуессаб К., доцент кафедри соціальної філософії та управління	26.09.2020	26.09.2020

7. Дата видачі завдання 25 травня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень –квітень 2020	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2020	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2020	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2020	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Липень – серпень 2020	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Вересень – жовтень 2020	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2020	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2020	<i>виконано</i>

Студент Е.І. Гахраманов

Керівник роботи Ель Гуессаб К.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 78 сторінок, 70 позицій у списку літератури.

СІМЕЙНО-ПОБУТОВЕ НАСИЛЬСТВО, СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Мета дослідження: аналіз діяльності соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства.

Об'єкт дослідження: соціальної робота з подолання сімейно-побутового насильства.

Предмет дослідження: діяльність спеціалізованих соціальних служб по роботі з потерпілими від насильства.

Методи дослідження: аналіз, синтез, дедукція.

Гіпотеза: боротьба із сімейно-побутовим насильством стане більш ефективною, якщо будуть

розроблені комплексні заходи із протидії та попередження такого явища.

Висновки: 1. Хоча проблема сімейно-побутового насильства почала підійматися ще в ХІХ ст., більшість правових систем, зокрема українська починають займатися цією проблемою тільки в кінці ХХ ст.

2. В Україні проблема сімейно-побутового насильства є дуже актуальною, і діяльність правоохоронних органів та соціальних структур на сьогоднішній день не дає бажаних результатів. Не дивлячись на підписання Стамбульської Конвенції, Україна одна з небагатьох країн, яка не ратифікувала її, і це говорить про слабе усвідомлення цієї проблеми українською владою. Тим не менш простежується позитивна тенденція: активізується діяльність внутрішніх соціальних структур та організацій. Наприклад, діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

3. Служби з протидії домашньому насильству та насильству проти жінок функціонують в Україні. Тим не менш, таких центрів небагато і наразі не доводиться казати про помітний ефект від їх функціонування, адже сімейно-побутове насильство – це проблема комплексна і потребує системного підходу, який успішно застосовується в багатьох західних країнах.

SUMMARY

Qualification work consists of 78 pages, 70 literature sources.

DOMESTIC VIOLENCE, SOCIAL WORK

Research purpose is to analyze the social work activity in overcoming domestic violence.

Research object is the social work on overcoming domestic violence.

Research subject is an activity of specialized social services to work with victims of violence.

Research methods are analysis, synthesis, deduction.

Research hypothesis is that fight against domestic violence will be more effective if comprehensive measures are developed to counteract and prevent this phenomenon.

Conclusions: 1. Although the problem of domestic violence began to rise in the XIXth century, the majority of legal systems, including Ukrainian, begin to deal with this problem only at the end of the XXth century.

2. The problem of domestic violence is very relevant in Ukraine, and the activities of law enforcement agencies and social structures do not give the desired results today. Despite the signing of the Istanbul Convention, Ukraine is one of the few countries that has not ratified it, and this indicates a weak awareness of this problem by the Ukrainian authorities. Nevertheless, there is a positive trend: the activity of internal social structures and organizations is intensifying. For example, the activity of social service centers for families, children and youth.

3. Services to combat domestic violence and violence against women operate in Ukraine. However, there are few such centers and we do not have to talk about the noticeable effect of their functioning, because domestic violence is a complex problem and requires a systematic approach, which is successfully used in many Western countries.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА.....	8
1.1. Історія дослідження ролі соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства	10
1.2. Ключові поняття: “сімейно-побутове насильство”, “соціальна робота”...10	
1.3. Принципи та методи дослідження оптимізації соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства.....	17
РОЗДІЛ 2. ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА.....	21
2.1. Сімейно-побутове насильство як проблема соціальної роботи в Україні.....	21
2.2. Основні шляхи оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства	25
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНО ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА.....	39
3.1 Аналіз діяльності соціальних структур, які борються з сімейно-побутовим насильством в Україні та світі	39
3.2 Детермінанти оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно- побутового насильства.....	60
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з актуальних сьогоденних проблем у суспільстві є насилля в сім'ї. Це проблема, яка руйнує тисячі сімей по всій Україні і в деяких ситуаціях навіть має летальні наслідки.

І хоча з початку 2019-го року в Україні насильство в сім'ї вважається кримінальним злочином, статистика побутового насильства в цій країні не змінився в позитивному напрямку. Те ж саме спостерігається в усьому світі. Згідно зі статистикою ВООЗ, кожна третя жінка (35%) протягом життя піддається фізичному, сексуальному або психологічному насильству з боку свого інтимного партнера

Така ж проблема існує із дітьми. За оцінками тієї ж ВООЗ, в глобальних масштабах до 1 мільярда дітей у віці 2-17 років зазнали фізичного, сексуального або емоційного насильства або були залишені без уваги в минулому (2019) році.

Соціальна робота, як діяльність з надання допомоги особистого або соціального характеру, намагається вирішити цю проблему

Проблемна ситуація пов'язана з тим, що в багатьох ситуаціях жертва не звертається до поліції або соціальних структур, що приводить до низької інформованості щодо цієї проблеми.

Першочергові дослідження в цій сфері у ХХ ст. здійснили зарубіжні науковці, такі як Д.Р. Банкер, С.К. Свон, Н.С. Якобсен, К.Б. Роджерс. Вони вперше розглянули соціально-психологічний аспект домашнього насильства, витоки та наслідки, яке до цього сприймалося суспільством, як норма.

Відчизнями дослідниками у цій сфері виступають К.О. Кольницька, Г.Ю. Мустафаєв, Т.В. Журавель, О.М. Савчук, які розглядали особливості роботи з чоловіком як стратегію протидії насильству в сім'ї.

Незважаючи на велику достатню досліджень, проблема сімейно-побутового насильства в Україні залишається актуальною та потребує кваліфікованого дослідження

Об'єктом дослідження виступає соціальної робота з подолання сімейно-побутового насильства.

Предмет дослідження – діяльність спеціалізованих соціальних служб

Мета дослідження – аналіз діяльності соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства по роботі з потерпілими від насильства

Завдання дослідження:

- розкрити історію дослідження ролі соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства;
- уточнити основні поняття дослідження: “сімейно-побутове насильства”, “соціальна робота”;
- визначити принципи та методи оптимізації соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства;
- дослідити сімейно-побутове насильство як проблему соціальної роботи;
- розкрити основні шляхи оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства;
- здійснити аналіз діяльності соціальних структур, які борються з сімейно-побутовим насильством;
- проаналізувати основні детермінанти оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства.

Гіпотеза дослідження: боротьба із сімейно-побутовим насильством стане більш ефективною, якщо будуть розроблені комплексні заходи із протидії та попередження такого явища

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Історія дослідження ролі соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства

«До середини 1800-х років більшість правових систем розглядали побиття дружини як можливе здійснення влади чоловіка над своєю дружиною. Єдиним винятком, однак, було Тіло Свобод колоністів Массачусетської затоки 1641 року, яке декларувало, що заміжня жінка повинна бути вільна від тілесних ушкоджень з боку свого чоловіка» [39, с. 108].

Політична агітація і рух першої хвилі фемінізму в 19-м столітті призвели до змін як в громадській думці, так і в законодавстві про насильство в сім'ї в Сполученому Королівстві, Сполучених Штатах Америки та інших країнах. У 1850 році Теннессі став першим штатом в США, який оголосив побиття дружини поза законом. Незабаром пішли інші штати. У 1878 році британський Закон про шлюбборозлучних процесах дозволив жінкам у Великобританії домагатися окремого проживання з чоловіком, які вчинили насильство. До кінця 1870-х років більшість судів в Сполучених Штатах Америки відхилили заявлене право чоловіків на фізичне покарання своїх дружин. І до початку 20-го століття поліція в Сполучених Штатах вже мала звичай втручатися у випадках домашнього насильства, хоча арешти залишалися рідкісними.

У більшості правових систем по всьому світу насильством в сім'ї починають займатися тільки з 1990-х років; дійсно, до кінця ХХ століття в більшості країн, в законодавстві або на практиці, було дуже мало захисту від домашнього насильства. У 1993 році ООН опублікувала «Стратегії боротьби з насильством в сім'ї: довідкове керівництво». Ця публікація настійно закликала країни в усьому світі розглядати домашнє насильство як злочинний акт, і вказала, що право на приватну сімейне життя не включає в себе право на жорстоке

поводження з членами сім'ї, визнавши, що на момент написання керівництва більшість правових систем розглядали домашнє насильство в значній мірі поза сферою закону і описуючи ситуацію в той час таким чином: «Виховання дітей із застосуванням фізичної сили дозволяється і фактично заохочується в багатьох правових системах, в багатьох країнах допускається легке тілесне покарання дружин, і навіть якщо таке покарання зараз не допускається, то це робилося протягом останніх ста років. У правових системах більшості країн не криміналізуються обставини, при яких жінку змушують вступати в статеві зносини з чоловіком проти її волі. Що до насильства по відношенню до жінок, фактично широко поширене переконання, що жінки провокують, терпимо ставляться або навіть відчують задоволення від деякого насильства з боку своїх чоловіків.

В останні десятиліття був заклик до припинення правового безкарності за домашнє насильство, яка часто ґрунтувалася на ідеї, що такі дії знаходяться в рамках приватного життя. Стамбульська конвенція є першим юридично обов'язковим документом в Європі, що стосуються домашнього насильства та насильства по відношенню до жінок. Конвенція спрямована на те, щоб покласти край терпимості, згідно із законом і на практиці, до насильства по відношенню до жінок і домашньому насильству.

Українське Законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству складається з Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [65, с. 38] та інших нормативно-правових актів щодо недопускання насильства.

В Законі також визначено, що запобігання домашньому насильству — система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства,

формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Питання сімейно-побутового насильства розглянуто у дослідженнях І.В. Дроздової, Т.М. Кравченко, О.П. Зборовської, Т.Г. Прохоренко, О.І. Савки, О.М. Гомілко, О.С. Кісь, Л.М. Кулика, А.Б. Орлова, І.Д. Горшкової, М.І. Іванова та інших.

Таким чином, аналіз історії боротьби з сімейно-побутовим насильством дозволяє дійти до висновку, що відношення до цієї проблеми в різні історичні періоди було різним. Так, відношення до домашнього насильства від ідеї схвалення, відсутності законодавчої бази щодо цієї проблеми та лояльності до цього суспільства змінилося до концепції осудження та покарання таких злочинів, що закріпилося в законодавчих базах більшості країн світу.

1.2. Уточнення ключових понять: “сімейно-побутове насильство”, “соціальна робота”

У 1993 році Декларацією Організації Об'єднаних Націй про викорінення насильства щодо жінок, домашнє насильство визначене в такий спосіб:

«Фізичне, статеve і психологічне насильство, яке має місце в сім'ї, включаючи нанесення побоїв, статеve примушування по відношенню до дівчаток у сім'ї, насильство, пов'язане з приданим, зґвалтування дружини чоловіком, ушкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, що завдають шкоди жінкам, позашлюбне насильство і насильство, пов'язане з експлуатацією» [28, с. 93].

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає сімейно-побутове насильство як “всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи

економічного насильства], які можуть бути здійснені членом сім'ї або інтимним партнером". Сюди ж ВООЗ додає контроль поведінки як форму насильства.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2017 року дає таке визначення:

«Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [13, с. 25].

Проаналізувавши декілька визначень сімейно-побутового насильства можна визначити наше робоче визначення терміну. Сімейно-побутове насильства – це насильство чи інший аб'юз однієї людини (людей) над іншою (іншими) у рамці побутових відносин, таких як шлюб чи співжиття.

Також важливим для нашої роботи є визначення основних видів насильства, а саме – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне.

Фізичне насильство – прямий або непрямий вплив на жертву з метою заподіяння фізичної шкоди, страху, болю, травм, інших фізичних страждань або тілесних ушкоджень. В контексті примусового контролю, фізичне насильство – це контроль над жертвою. Динаміка фізичного насильства у відносинах часто буває складною. Фізичне насильство може бути кульмінацією іншого грубого або жорстокого поводження, такого як погрози, залякування і обмеження самоусвідомлення жертви за допомогою ізоляції, маніпуляції і інших обмежень особистої свободи. До фізичного насильства зараховується ухилення від надання першої медичної допомоги, депривація сну, примусове вживання наркотиків або алкоголю. Нанесення тілесних ушкоджень іншим цілям, таким як діти або домашні тварини, з метою заподіяння емоційного шкоди жертві також може бути формою фізичного насильства.

Удушення в контексті домашнього насильства отримало значну увагу. В даний час воно визнаний однією з найбільш смертоносних форм домашнього насильства; проте, через відсутність зовнішніх травм, а також відсутність соціальної обізнаності та медичної підготовки в цій області, удушення часто є прихованою проблемою. В результаті в останні роки багато штатів США прийняли конкретні закони проти удушення.

«Згідно з даними глобального дослідження вбивств, проведеного УНП ООН, жертвами вбивств, пов'язаного з відносинами з інтимним партнером або сімейними взаємовідносинами, в 64% випадків стають жінки і в 36% чоловіки. Якщо розглядати тільки вбивство інтимного партнера, його жертвами в 82% стають жінки і лише в 18% чоловіки. Більше 50% вбивств жінок в США відбуваються колишніми або нинішніми інтимними партнерами. У Сполученому Королівстві 37 відсотків убитих жінок були вбиті інтимним партнером в порівнянні з 6 відсотками чоловіків. Від 40 до 70 відсотків жінок, убитих в Канаді, Австралії, Південній Африці, Ізраїлі і Сполучених Штатах, були вбиті інтимним партнером. Всесвітня організація охорони здоров'я заявляє, що в усьому світі близько 38% вбивств жінок відбуваються інтимним партнером» [14, с. 208].

Під час вагітності жінка піддається більш високому ризику жорстокого поводження або тривале насильство може змінитися в своїй жорстокості, що призведе до негативних наслідків для здоров'я матері і плоду. Вагітність також може привести до перерви в домашньому насильстві, коли кривдник не захоче заподіювати шкоду ненародженій дитині. Найбільший ризик домашнього насильства для жінок, які були вагітні, відразу після родів.

Обливання кислотою – це крайня форма насильства, при якій кислота потрапляє на постраждалих, зазвичай в їхні обличчя, що призводить до великих пошкоджень, включаючи тривалу сліпоту і назавжди залишилися рубці. Зазвичай це форма помсти жінці за відхилення пропозиції про шлюб або розвитку сексуальних відносин.

Спалювання наречених або вбивство через придане – це форма домашнього насильства, при якій недавно вступила в шлюб жінка побивається будинку своїм чоловіком або родиною чоловіка через їх невдоволення приданим, наданим її сім'єю. Злочин часто є результатом вимог про більшу кількість приданого після вступу в шлюб. Насильство, пов'язане з приданим, найбільш поширене в Південній Азії, особливо в Індії. У 2011 році індійський Національне бюро реєстрації злочинів повідомило про 8 618 випадки смерті через придане, але неофіційні дані оцінюють цю суму як мінімум в три рази більше. Щодо нас, кожного року в Україні від домашнього насильства гинуть близько 600 жінок.

Сексуальне насильство – будь-яка примусова сексуальна дія або використання сексуальності іншої людини. «Стамбульська конвенція відносить до кримінальних порушень категорії «насильства проти жінок», за котрі має наступати кримінальна відповідальність, «сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, що недвозначно покриває всі сексуальні активності з особою без її згоди». Передбачає проникнення до будь-якої частини тіла жертви будь-якої частини тіла кривдника чи предмета. Підвидом сексуального насильства Конвенцією визначається і «сексуальне домагання — будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, мета або наслідок якої — порушення гідності особи, зокрема шляхом створення загрозливого, ворожого, принизливого або образливого середовища». Декларація з ліквідації насильства над жінками, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН в 1993 році, відкрито згадує про зґвалтування дружини чоловіком як про насильство проти жінок» [25, с. 119].

Сексуальне насильство відбувається в усьому світі, хоча в більшості країн з цієї проблеми проводиться мало досліджень. Прихований характер сексуального насильства ускладнює оцінку масштабу явища. За дослідженнями, проведеними в ПАР і Танзанії, приблизно кожна четверта жінка страждає від сексуального насильства з боку інтимного партнера і близько третини дівчаток-підлітків повідомляють, що їх перший сексуальний досвід був пов'язаний з примусом. За даними Управління ООН з наркотиків і злочинності на основі

опитувань у 56 країнах, оприлюднюються лише 11 % випадків сексуальних нападів.

Злочини, вчинені на сексуальному ґрунті, часто залишаються не покараними через невіру жертв у можливість довести, що вони намагалися протистояти нападкові.

Сексуальне насильство має серйозні наслідки для фізичного і психічного здоров'я. Воно не тільки викликає фізичні травми, а й збільшує ризик проблем з сексуальним і репродуктивним здоров'ям, що мають як негайні, так і віддалені наслідки. Його вплив на психічне здоров'я може бути не менш серйозним і тривалим, ніж фізичні наслідки. Сексуальне насильство може призводити до смерті в результаті самогубства, зараження ВІЛ – інфекцією або вбивства, причому здійсненого як під час сексуального нападу особою, що чинить сексуальне насильство, так і після власне сексуального насильства, іншими особами як покарання потерпілої, в формі так званого «вбивства честі». Сексуальне насильство також може сильно впливати на соціальне благополуччя потерпілих, якщо вони піддаються стигматизації і остракізму, зокрема, з боку своїх родичів і близьки.

Україна не є виключенням. Багато жінок все ще страждає від сексуального насильства з боку своїх чоловіків, інтимних партнерів, або навіть інших знайомих.

Психологічне насильство (або емоційне насильство) – це модель поведінки, при якій людина загрожує, залякує, дегуманізує або систематично підриває самооцінку. Згідно Стамбульської конвенції, психологічне насильство – це «навмисна поведінка, що приводить до серйозного збитку психологічної цілісності особи в результаті примусу або погроз» [19, с. 51].

Цей вид насильства характерний для ситуацій дисбалансу влади, наприклад для насильницьких стосунків у міжособових, сімейних або соціальних стосунках у вигляді залякування, цькування (булінг), маніпуляцій, газлайтингу тощо; зокрема, в домашньому насильстві, на робочому місці, та насильства над дітьми. У багатьох дослідженнях відзначається, що, на відміну

від фізичного та сексуального насильства, одиничний інцидент не є психологічним чи емоційним насильством. Для цього виду насильства характерно формування емоційного клімату або поведінкового патерну, і важливим компонентом для виявлення психологічного насильства є систематичний характер таких дій. Психологічне насильство може бути навмисним або неусвідомленим, але це завжди є довготривалою поведінкою, а не поодиноким випадком.

Може вчинятися особами, що проводять катування або насильство, жорстоке або тривале зловживання правами людини, зокрема, без будь-яких правових виправдань, таких як затримання без судового розгляду, неправдивих звинувачень, фальшивих доказів та екстремальних дифамацій, вчинені державою чи ЗМІ. Найбільш серйозною формою психологічного насильства є психологічне катування, заборонене Конвенцією ООН проти катувань від 1984 року.

Звинувачення, осуд та перехід на особистості – це кілька ідентифікаторів словесного зловживання, які можуть вплинути на жертву емоційно. Самостійність та емоційне самопочуття жертви змінюються і навіть зменшуються через словесне зловживання, як результат – це жертва, якою емоційно зловживають, що призводить до серйозних психологічних наслідків. Також це передбачає тактику промивання мізків, яка також може потрапити під визначення «психологічне насильство», але останнє полягає саме в маніпуляції з емоціями жертви. Потерпілий може відчувати, що на їх емоції зловмисники впливають настільки, що неможливо більше визнати свої почуття щодо проблеми, яку переслідувач намагається контролювати. В результаті систематично зменшуються самовизначення та незалежність потерпілого.

Економічне насильство (або фінансове насильство) – є «формою насильства, коли один інтимний партнер контролює доступ іншого партнера до економічних ресурсів» [69, с. 5]. Режим майнових відносин між подружжям або інтимними партнерами використовуються як засіб контролю. Економічне насильство може включати в себе перешкоду до заробітку ресурсів чоловіком,

обмеження на використання ресурсів жертвою або використання економічних ресурсів жертви в своїх інтересах. Економічне насильство знижує здатність жертви забезпечувати себе, збільшуючи залежність від злочинця, в тому числі воно знижує доступ до освіти, зайнятості, кар'єрного росту та придбання активів. Тиск або примушення члена сім'ї до підписання документів, продаж речей або зміни заповіту є формами економічного насильства.

Жертві можуть бути видані кишенькові гроші, що дозволяє пильно стежити за витратами, і забороняти витрати без згоди злочинця, це може вести до накопичення заборгованостей або виснаження заощаджень жертви. Незгода з приводу витрачених грошей може привести до помсти з додатковим фізичним, сексуальним або емоційним насильством. У тих частинах світу, де жінки залежать від доходів чоловіка, щоб вижити (через відсутність можливостей для працевлаштування жінок і відсутності державного добробуту), економічне насильство може мати дуже серйозні наслідки. Насильницькі дії також пов'язані з недоїданням серед матерів і дітей. Наприклад, в Індії утримання від їжі є документованою формою сімейного насильства.

Варто відзначити, що в одній і тій же ситуації можуть проявлятися кілька видів насильства одночасно, наприклад, фізичне (нанесення побоїв), психологічне (образи і погрози), економічне (позбавлення фінансових коштів).

Щодо поняття "соціальна робота", воно увійшло в соціально-гуманітарну літературу наприкінці XIX ст. у відповідь на соціальну потребу суспільства у змістовому відображенні практичної діяльності людей, які допомагали бідним. Започаткування в 90-х роках XIX ст. у Велико-британії лекційної роботи з роз'яснення та поширення знань щодо благодійної діяльності та відкриття в 1899 р. першого в світі Інституту підготовки соціальних працівників в Амстердамі (Голландія) зумовили появу відповідних навчальних курсів із соціальної роботи. У результаті було започатковано розвиток соціальної роботи як навчальної дисципліни. Водночас у США вийшла друком книга М. Річмонд "Дружній візит до бідняків: керівництво для тих, хто працює у благодійних організаціях", де чи не вперше було опи-сано науково обґрунтовані методи соціальної роботи. Отже,

соціальна робота стає об'єктом наукового осмислення, чим започатковується поява її теорії і становлення як напряму наукових досліджень.

Зазначені аспекти змісту поняття "соціальна робота" збереглися і донині. У сучасній науковій літературі це поняття розглядається в трьох основних значеннях:

- «практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людям, які опинились у скрутній ситуації» [63, с. 95];
- «навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення» [59, с. 672];
- «галузь наукових знань, яка ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, досліджує принципи і закономірності, моделі та методи соціальної роботи, має об'єкт і предмет дослідження, систему наукових понять і категорій, сукупність методів дослідження» [52 с. 17].

Наше робоче визначення соціальної роботи – практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людям, які опинились у скрутній ситуації.

1.3. Принципи та методи дослідження оптимізації соціальної роботи в подоланні сімейно-побутового насильства

На всіх рівнях наукового дослідження його методологія є головним способом пізнання.

До загальнонаукових принципів дослідження належать: принцип об'єктивності, історичний, термінологічний, та принцип провідної ролі практики.

Основоположним принципом є нашого дослідження є принцип об'єктивності. «Його втілено у всебічному врахуванні факторів, які породжують те чи інше явище, умов, за яких воно розвивається, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати істинні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в

підборі та оцінці фактів. Принцип об'єктивності диктує вимогу доказовості» [68, с. 28], обґрунтованості вихідних засновків, логіки дослідження і його висновків.

У межах історичного підходу активно застосовується порівняльно-історичний метод – сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють виявити схожість і відмінність між явищами, що вивчаються, визначити їхню генетичну спорідненість (зв'язок за походженням), загальне й специфічне в їхньому розвитку. Виділяють два види порівняльно-історичних методів: *порівняльно-типологічний*, що розкриває схожість генетично не пов'язаних об'єктів, і власне *порівняльно-історичний*, що фіксує схожість між явищами як свідчення спільності їхнього походження, а розходження між ними – як показник їхнього різного походження. Цей метод є дуже важливим для нашого дослідження.

Будь-яке теоретичне дослідження потребує описування, аналізу та уточнення понятійного апарату конкретної галузі науки, тобто термінів і понять, що їх позначають.

«Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на базі якої базується дослідження» [61, с. 75]. Вирішити це завдання допомагає метод термінологічного аналізу і метод операціоналізації понять.

Визначення понять слід формулювати, базуючись на тлумачних та професійних словниках. Визначення обсягу і змісту поняття дають через родову ознаку і найближчу видову відмінність. Як правило, спочатку називають родову поняття, до якого поняття, що визначається, входить як складова. Потім указують на ту ознаку поняття, яка відрізняє його від усіх подібних, причому ця ознака має бути найважливішою і найсуттєвішою. Ми звертаємося до цього принципу в першому розділі нашого дослідження.

Принцип провідної ролі практики передбачає розгляд практики як свідомої діяльності людини та як фундаментального критерію відображення дійсності. Науково-дослідницькі роботи, які пов'язані з практикою, перевірені практикою,

більш ефективно розв'язують наукові проблеми, особливо у такій галузі, як соціальна робота. Все це дає підстави стверджувати, що практика є основою розвитку пізнання. Принцип провідної ролі практики став важливим при аналізі діяльності соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства

Спираючись на методологічні принципи наукового дослідження слід виділити основні методи як прийоми отримання нових знань, практичного та теоретичного освоєння діяльності соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства. На теоретичному рівні пізнання були застосовані такі методи як аналіз, синтез та дедукція.

«Аналіз – це метод наукового дослідження шляхом розгляду окремих сторін, властивостей, складових частин чого-небудь» [18, с. 105]. Тобто це процес розчленування цілого на частини. Він є необхідним етапом пізнання, який нерозривно пов'язаний із синтезом, і є однією з основних операцій, із яких складається реальний процес мислення. Аналіз є важливим методом пізнання під час розслідування злочинів.

«Синтез – процес практичного або уявного возз'єднання цілого з частин або з'єднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле» [57, с. 42].

Завдяки синтезу нам вдалося визначити шляхи оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства, а також комплексні заходи з протидії насильству.

Дедукція – спосіб міркування, при якому нове положення виводиться суто логічним шляхом від загальних положень до окремих висновків. Це рух знання від більш загального до менш загального, окремого, виведення наслідків із припущень. Дедукція є теж умовиводом. Вона являє собою метод, що використовується у слідчому мисленні у процесі пізнання істини.

Метод дедукції дозволив на основі аналізу загальної ситуації із насильством в Україні та світі виділити рекомендації щодо її подолання.

Підбиваючи підсумки першого розділу, слід зазначити: хоча проблема сімейно-побутового насильства почала підійматися ще в XIX ст., більшість

правових систем, зокрема українська починають займатися цією проблемою тільки в кінці XX ст

Категоріально-понятійна база обраної теми представлена такими поняттями: сімейно-побутове насильство, що розуміється як насильство чи інший аб'юз однієї людини (людей) над іншою (іншими) у рамці побутових відносин, таких як шлюб чи співжиття; соціальна робота як практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людей, які опинились у скрутній ситуації.

Дослідження базувалося на основі таких принципів: принцип об'єктивності, історичний, термінологічний, та принцип провідної ролі практики. Методами дослідження об'єкта на теоретичному рівні стали: аналіз, синтез та дедукція.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРИТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Сімейно-побутове насильство як проблема соціальної роботи в Україні

Проблема насильства по відношенню до жінок в сім'ї – одна з глобальних проблем сучасного суспільства. Слід зазначити, що в Україні кількість випадків жорстокого поводження в сім'ї по відношенню до її членів з кожним роком збільшується. «Дана проблема існувала завжди і у всіх культурах, соціумах не залежно від того, високорозвинене це суспільство чи ні. Однак винесення цього питання на обговорення в суспільстві, до теперішнього часу було заборонено» [21, с. 15]. Питання жорстокого поводження в сім'ї завжди замовчувалася. Але на сучасному етапі розвитку суспільства проблема домашнього насильства починає братися до уваги членами суспільства і поступово вирішується сама собою, так як стало очевидно, що домашнє насильство має серйозні наслідки.

Підтверджуючи актуальність даної проблеми, не можна забувати, що наразі для вирішення проблеми домашнього насильства над жінками створюються організації з надання підтримки жінкам, постраждалим від різних видів насильства, будь то сексуальне, фізичне, емоційне та інші.

Домашнє насильство – соціальна проблема сучасного суспільства. Як доказ можна навести такі аргументи: по-перше, зростає інтерес до сім'ї як одного з найважливіших інститутів соціалізації особистості та самостійного, незалежного осередку суспільства; – по-друге, необхідний соціальний супровід, соціально-педагогічна підтримка і захист «сімей групи ризику», оскільки, частіше за все, саме в цих сім'ях відбувається насильство, спрямоване переважно проти її членів. Найслабкіша може бути не тільки дружина, але і діти або бабуся і дідусь, які незахищені і потребують більшої уваги, інтересу, та турботи; – по-

третє, необхідність соціально-педагогічної профілактики і, в деяких випадках, корекції домашнього насильства.

«До профілактичних заходів можна віднести педагогічну освіту подружжя, а також соціальний робітник може здійснювати координацію міжвідомчих організацій з метою результативності профілактичних процедур» [17, с. 120]. Корекція насильства в сім'ї спрямована на створення програм, проектів по нормалізації психологічного клімату в сім'ї, гармонії в дитячо-батьківських відносинах, і зниження рівня негативних якостей особистості (агресивність, тривожність, імпульсивність та ін.).

Домашнє насильство щодо жінок тісно пов'язане з явищем агресії. По суті, насильство – це форма агресивної поведінки. Агресія – це тенденція чи набір тенденцій, які проявляються в реальній або фантазійній поведінці, мета якого – завдати шкоди іншій людині або групі, знищити, принизити, примусити до будь-якої дії і т. д.

На сьогоднішній день загострилося багато проблем, в тому числі соціальних. Серед них проблема збільшення кількості випадків застосування насильницьких дій по відношенню до жінок. Найгірше те, що насильство розглядається тільки як нанесення фізичної шкоди, проте насильство може проявлятися в різних формах: психологічній, емоційній, моральній, сексуальній та економічній.

Причин виникнення домашнього насильства дуже багато. Вони визначаються впливом різного ступеня факторів, зміст яких різниться один від одного. Ці фактори треба розглядати як одне ціле, оскільки вони впливають і визначають причину домашнього насильства в цілому. Ось чому прийнято розглядати і вивчати фактори, що породили причини, що спонукали насильство в сім'ї як одне ціле.

По-перше, насильство може мати соціокультурну природу. По-друге, жорстоке поводження може бути наслідком особистого життєвого досвіду індивіда або індивідів, яке в подальшому буде засвоюватися нащадками і передаватися від покоління до покоління. Третя група причин пов'язана з

«травмою дитинства». Іншими словами, людина в ранньому дитинстві пережив негативний досвід, в наслідок цього виникає здатність індивіда зганяти на свою сім'ю, образи і дитячі комплекси. По-четверте, соціальна та психологічна декомпенсація. «На людину завжди будуть діяти зовнішні впливи і подразники, які будуть перевищувати рівень особистої стійкості, стресостійкості людини і, як результат, не справляючись з цим явищем, людина самостверджується за рахунок слабших, на людях які не можуть в силу своїх причин дати відсіч» [39, с. 110]. П'ята група причин пов'язана з особистісними характеристиками. Наприклад, якщо у людини занадто розвинений домінуючий тип характеру або людина з підвищеним рівнем агресивності.

В Україні домашнє насильство в його різних формах стало повсюдним явищем, і боротьба з ним не приносить задовільних результатів. Від 30 до 40% всіх серйозних насильницьких злочинів скоюється в сім'ї. Загиблі і поранені в результаті сімейних і побутових конфліктів міцно займають перше місце серед різних категорій жертв насильницьких злочинів і набагато перевершують число жертв нових видів насильницьких злочинів. «Жінки і діти складають 70% всіх жертв тяжких насильницьких посягань, скоєних в сім'ї. Діти, люди похилого віку, інваліди, жінки, не здатні захищати себе внаслідок залежного становища в сім'ї, складають щорічно більше третини (38%) всіх убитих через нездорові сімейно-побутових відносини» [70, с. 64]. Вбивства з метою позбавлення від хворих і немічних членів сімей, а також з метою присвоєння їх права на власність вирости до масштабів соціально значущого явища.

Сьогодні ситуація з домашнім насильством в Україні настільки стара, що головною проблемою можна назвати навіть не саме існування домашнього насильства, а дуже низька проінформованість жертв жінок про психологічні та юридичні аспекти, замовчування проблеми з боку потерпілої та свідків, а також відносна байдужість влади і громадськості..

Соціальна робота з жертвами сімейного насильства повинна ґрунтуватися на тому постулаті, що насильство в сім'ї – це соціальне явище, що характеризується взаємозв'язком і взаємопроникненням різних його форм (таких

як фізичне, сексуальне, економічне насильство, жорстоке поводження, психічне насильство, примус до споживання алкоголю, наркотичних засобів в немедичних цілях, до заняття проституцією та інші злочинні діяння).

Таким чином як світовий, так і відчизняний досвід свідчать про те, що орієнтація на каральну функцію закону не забезпечує безпеку сім'ї, необхідно створити пакет заходів - програми екстреної та довгострокової допомоги жертвам насильства та їх сім'ям, спеціальні програми консультування та психологічної корекції для насильника, жертв та інших членів сім'ї, включаючи дітей.

Відповідно «потрібно об'єднання зусиль правоохоронних органів, судів, соціальних служб, кризових центрів, психоневрологічних диспансерів, громадських правозахисних організацій, освітніх установ» [58, с. 17].

Це не просто комплекс заходів, а дуже складний механізм, який об'єднує діяльність представників різних структур, віддалених одна від одної організацій, часто інтегрованих в різні підрозділи.

В даний час не існує єдиної думки про те, що ж є джерелом насильства в сім'ї. Це пов'язано з тим, що прояви насильства в сім'ї настільки різноманітні і причини у кожної людини свої, тому неможливо виявити універсальної першопричини насильницької поведінки в сім'ї.

Результатом домашнього насильства є "психологічна бомба уповільненого дії", яка включає в себе проблеми із соціалізацією та самореалізацією взагалі, хронічні депресивні стани, низьку самооцінку, що призведе до низьких навичок комунікації, самодеструктивної поведінки особистості, проблеми функціонування в подружній і батьківській ролях та в суспільстві загалом.

«Загальна модель роботи з випадками домашнього насильства над жінками в Україні, поки що не сформована. Цю проблему можна вирішити тільки в тісному контакті з правоохоронними органами, закладами охорони здоров'я, соціального розвитку і освіти» [46, с. 48]. Сімейна жорстокість не може розглядатися як приватна справа членів сім'ї.

Таким чином, в Україні соціальний працівник стає ключовою фігурою цього ланцюга. Він не тільки працює безпосередньо з родиною, але також відповідає за координацію зусиль різних структур. Підготовка до ролі координатора вимагає додаткових знань, знайомства з сучасними соціальними та правовими технологіями, розуміння труднощів практичної роботи кризових центрів, які за останні три роки створили унікальні методи роботи з жертвами насильства і їх сімей та інших громадських організацій.

Необхідні зміни в кримінальному законодавстві, прийняття закону про запобігання насильства в сім'ї. Потрібна розробка комплексної системи соціальних заходів щодо захисту прав людини в сімейній сфері і по профілактиці сімейних злочинів. За допомогою ЗМІ слід здійснювати пропаганду ненасильницьких методів вирішення домашніх конфліктів. Зокрема, має сенс запровадити в практику радіо і телебачення консультації

2.2. Основні шляхи оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства в Україні

Сучасна соціально-політична і побутова реальність демонструє зростання насильства у всіх його проявах та формах, як на рівні суспільства і державних інститутів, так і на рівні індивідуальної свідомості. Проблема домашнього насильства залишається надзвичайно актуальною і сьогодні, адже це явище визнане світовою спільнотою як одна з найпоширеніших форм порушення прав людини в світі.

Прагнення розібратися у витоках домашнього насильства, його природі, актувізує і об'єднує зусилля сучасних психологів, соціологів, соціальних працівників, представників поліції в пошуках форм, методів протидії явищу домашнього насильства і ефективної допомоги жертвам. Усвідомлення того, що агресивна поведінка призводить до руйнівних наслідків, пропонується альтернативу – політику ненасильства як засіб діалогу, компромісу, консенсусу і згоди як на рівні суспільства, так і на рівні сім'ї. Це викликає інтерес до

вивчення і впровадження різних технологій допомоги жертвам насильства, з одного боку, і корекційних програм для винуватців, що скоюють домашнє насильстві – з іншого.

«Домашнє насильство має широкий спектр фізичних, психологічних та соціальних наслідків для всіх членів сім'ї, зокрема для його жертв та виконавців. Саме ці наслідки «є причиною формування специфічних потреб, задоволення яких може бути значно полегшене завдяки застосуванню коректних соціально-психологічних технологій, форм і методів роботи з даною групою клієнтів» [4, с. 220].

Основними потребами жінок, які стали жертвами домашнього насильства, є потреба в захисті та притулку для себе і своїх дітей; потреба в працевлаштуванні аби забезпечувати себе і дітей окремо від чоловіка, потреба в реабілітаційних заходах; необхідність проведення тренінгів з підвищення кваліфікації в пошуку роботи, проходження співбесід, написанні резюме; необхідність відновлення психічного здоров'я, емоційна підтримка; допомога з подолання залежності або співзалежності; необхідність догляду за дітьми, психологічна корекція і т. д. Для вирішення цих проблем жінкам необхідна професійна допомога, в тому числі соціальна і психологічна, яка надається в індивідуальній або груповій формах.

Індивідуальна робота з жінками, що стали жертвами домашнього насильства, може здійснюватися психологами в формі консультування, діагностики та корекції. Ще один важливий напрямок професійної допомоги в рамках цих технологій - соціально-психологічна робота з співзалежністю.

«Особливості індивідуальної роботи з жінками-жертвами домашнього насильства, насамперед виявляються у консультуванні (кризовому, інформаційному, індивідуально-підтримуючому, мотиваційному), спрямованому на гармонізацію особистості тощо» [15, с. 119]. Будь-яка консультація передбачає встановлення партнерських відносин, виявлення ситуації насильства в сім'ї та обов'язкове врахування психоемоційного стану клієнта. Суть проблеми з'ясується шляхом збору фактів, з'ясування того, що

відчуває жінка, її ставлення до ситуації. Психолог може висловити свою думку щодо проблеми клієнта, дати їй інформацію про те, як вона може діяти в такій ситуації. Надалі обговорюється перспектива «втручання» в ситуацію клієнта. Під час первинного інтерв'ю особлива увага приділяється емоційному стану жінок. Скривджені жінки дуже турбуються при першій зустрічі. Вони турбуються про те, що і як сказати. Консультант повинен створити впевнену і комфортну атмосферу, переконати жінку, що вона може розкривати ситуацію потроху, а не одразу. Постраждала жінка повинна відчувати, що психолог не виносить суджень і не критикує та дотримується принципу конфіденційності

Багато жінок під час консультації виявляють цілий ряд емоційних реакцій, таких як страх, гнів, почуття провини і навіть сумніви в власній розсудливості. Консультант повинен спонукати жертву відпустити свої емоції. Тільки тоді жертва зможе їх подолати. Надалі потрібно допомогти жінці об'єктивно поглянути на свою ситуацію з різних сторін. Важливий аспектом консультування є зосередження на позитивних якостях жертви. Їй потрібна допомога у визначенні її власних позитивних якостей.

У більшості випадків кризове консультування надає психолог, і тільки в разі потреби (при чітко виражених особистісних порушеннях) до роботи залучається психіатр. Кризове консультування також підкреслює важливість надання психологічної підтримки для запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу.

Провідними принципами індивідуальної роботи з потерпілою від насильства є доброзичлива увага під час консультативної зустрічі; обережність і виваженість висновків; незасудження; зберігання нейтралітету; пояснення та перевірка, емпатія.

«Корекційна робота з жертвою насильства розпочинається після індивідуального та мотиваційного консультування й діагностики. Вона може здійснюватися у формі індивідуальної чи групової соціальнопсихологічної реабілітації (залежно від рівня вмотивованості жінки до участі у групі) [17, с. 124]. В цілому, всі психокорекційні заходи спрямовані на досягнення

психоемоційного балансу жінки, зниження тривожності, тяжкості і інтенсивності емоційного шоку, хронічного стресу; виявлення внутрішніх конфліктів і їх усвідомлення, визнання і усвідомлення власних почуттів, здатність говорити про них і справлятися з ними; усвідомлення і подолання психологічної травми, заміна деструктивних стереотипів поведінки на ефективні, що відповідають новим умовам життя, формування навичок конструктивного психологічного захисту, позитивної самооцінки і впевненості в собі, формування здатності долати труднощі; вміння говорити «ні»; формування відповідального ставлення до себе. Крім індивідуальної роботи з жертвами насильства ефективним методом є групова робота. Використання групових програм – дуже ефективна форма організації терапевтичного процесу з подолання наслідків насильства. Основне завдання таких програм як раз і полягає в тому, щоб проводити спільні дослідження, отримувати знання про власну особистість. Традиційно такий тренінг використовується для розвитку навичок самопізнання, саморозуміння, мислення, зміни ставлення до себе та інших, розвитку навичок саморегуляції, розвитку емоційної гнучкості, щоб поліпшити соціальну адаптацію учасників і поглибити досвід психологічної інтерпретації інших. Це можна розглядати як спосіб перепрограмування моделі управління раніше сформованою людською поведінкою.

Прикладом групового догляду, спрямованого на надання допомоги у вирішенні проблем у жінок, які зазнають насильства в сім'ї, є кризовий центр. «Діяльність кризового центру базується на моделі комплексної професійної допомоги, яка включає надання таких послуг, як: притулок, цілодобовий телефон довіри, кризове консультування, консультації юриста, психолога, соціальний супровід, переадресація, представництво інтересів, групи підтримки, просвітницька робота» [26, с. 115]. Загалом головним завданням працівників центру є: наснажити жінку, зменшити негативні наслідки нанесеної травми, показати їй варіанти виходу з кризи та допомогти прийняти рішення щодо свого майбутнього. Діяльність працівників кризового центру базується на стандартах

конфіденційності, професіоналізму, поваги до вибору клієнта, безумовного позитивного ставлення та розподілу відповідальності.

Моделі роботи з співзалежних жінками стали важливими в наданні допомоги жертвам домашнього насильства. Майже все, що відбувається в житті жінки, яка зазнала насильства, демонструє ознаки співзалежності: клієнт-жертва може не знати, що є щось краще, ніж те, що вона переживає. При розробці індивідуального плану роботи з кожним клієнтом психолог враховує етапи подолання співзалежності:

- усвідомлення співзалежних патернів поведінки для подальшого їх змінювання на партнерські;
- розуміння причин проблеми, наприклад, одна з них – співзалежність є засвоєною дисфункціональною поведінкою;
- розплутування співзалежних взаємин: причини співзалежності можуть брати свій початок у динаміці взаємин з батьками;
- відмова від проєкцій, які розглядаються як будівельний матеріал в стіні заперечення, якою жертва відгороджується від реальності;
- усунення ненависті до себе, що репрезентується низькою самооцінкою жертви, відчуттям меншовартості, які психолог допомагає клієнтці усвідомити і трансформувати у позитивні уявлення про себе;
- усунення силових ігор і маніпулювання. Через брак внутрішніх ресурсів особистості співзалежні жертви насильства вдаються до силових ігор і маніпулювання, щоб отримати бажане. «Драматичний трикутник (переслідувач, рятівник і жертва) – це звичайний спосіб, яким жертви маніпулюють іншими, залишаючись при цьому дуже пасивними» [27, с. 91]. Як тільки за допомогою психолога клієнтка навчиться більш ефективним способам співпраці з людьми, потреба у маніпулюванні і управлінні іншими піде на спад;
- вміння просити про те, що хочеться отримати. Найпростіший і безпосередній спосіб отримати бажане – прямо і ввічливо попросити про це; 8) знову навчитися відчувати. Співзалежні особи, які виростили в дисфункційних сім'ях, дуже рано починають приховувати свої почуття і думки про те, що

відбувається у них вдома. «Одне з найбільш прихованих почуттів жертви – це гнів, який має бути якимсь чином "виправданий", перш, ніж він буде виражений. Хтось має бути "винним" за всі нещастя у сім'ї» [32, с. 68]. Часто ним у дисфункційній родині виявляються діти. Жінка, яка виступає в ролі жертви свого чоловіка, стає кривдником по відношенню до своїх дітей або інших членів родини.

У світовій практиці найбільш поширені такі форми роботи з залежністю і співзалежністю: індивідуальна і групова психотерапія; сімейна психотерапія; подружня психотерапія, а також підкріплення у вигляді участі в групах самопомоги; читання спеціальної літератури з цієї проблеми. Одна з можливих форм допомоги для співзалежних – це просвітництво як відправна точка для визначення проблеми співзалежності; психологічна підтримка і самопомога.

З огляду на те, що в свідомості жінок, які зазнали насильства і співзалежних жінок закладені моделі небезпечної, тривожної і агресивної поведінки, ефективним методом боротьби і допомоги є організація навчання асертивності, основними цілями якого є: обізнаність про права особистості; навчання здатності розрізняти невпевнену, впевнену і агресивну поведінку; навчання вербальним і невербальним навичкам впевненої поведінки та ін.

Не менш важливою, ніж надання підтримки потерпілим жінкам, є «соціально-психологічна робота з чоловіками-кривдниками, адже ефективна боротьба з насильством в сім'ї потребує комплексного бачення проблеми, що включає запровадження нових методів поводження з чоловіками, які здійснюють насильство у сім'ї» [44, с. 4].

Аналіз досвіду різних країн у попередженні та протидії насильству в сім'ї дозволяє визначити певні моделі здійснення роботи з чоловіками. «До них можна віднести кризові центри для чоловіків (Скандинавія, Канада, Росія), програми роботи з порушниками закону при службах виконання покарань (Великобританія), програми кризового втручання, інтервенційні програми, програми управління гнівом, терапевтичні програми для чоловіків тощо. Власне розробленість категоріального апарату в англomовній соціально-психологічній

літературі щодо роботи з чоловіками, які чинять насильство, свідчить про велику увагу, що приділяється даному виду практичної роботи. Відмінність у назвах програм відображає сфокусованість кожної на власних методах втручання, принципах та формах роботи» [30, с. 21].

Деякі програми по роботі з чоловіками, існуючі в Західній Європі та Америці, застосовуються ефективно тільки з тими, хто самостійно і добровільно висловлює бажання брати участь. Інші створюються для чоловіків, які беруть участь в програмі як альтернатива за рішенням судом, рішенням служби пробації або іншим правовим санкціям, дозволеним законами конкретної країни. Ці програми спрямовані на зміну агресивної поведінки за допомогою різних терапевтичних підходів. Їх впровадження почалося 30 років тому, в основному в Швеції, Канаді та США.

Перший професійний кризовий центр для чоловіків був створений в місті Гетеборг (Швеція) з ініціативи професора Б. Леннер-Аксельсона, який практично і теоретично довів, що в ситуації сімейної кризи чоловіки не тільки мають нести покарання як винуватці, а повинні також отримувати психосоціальну допомогу. «Першою моделлю роботи з чоловіками на пострадянському просторі стала створена у 1996 р. модель Алтайського крайового кризового центру для чоловіків як інноваційної соціальної служби, що поєднує профілактичний та реабілітаційний напрям. У діяльності Центру використовується низка методів та підходів терапевтичної та профілактичної роботи» [27, с. 99].

Переважає більшість наукових статей описують роботу з чоловіками, який практикує насильство в сім'ї, із використанням двох підходів – когнітивно-поведінкового і соціального навчіння. Деякі програми засновані на традиційних психодинамічних підходах, інші – на профеміністських підходах і концепції гендерної рівності. Однак, незважаючи на теоретичну парадигму, яка береться за основу певної програми, основні цілі полягають в порушенні стандартних моделей поведінки, спрямованих на відхід від відповідальності, в розробці нових

моделей поведінки і нового ставлення до проблеми, щоб можливі інші відносини між подружжям, без насильства.

Більшість програм для чоловіків використовує групові заняття, де обговорюються гендерні ролі та відбувається навчання таким навичкам, як вміння справлятися зі стресом та реакціями гніву, вміння брати на себе відповідальність за свої дії та надавати емоційну підтримку іншим. Як приклад, можна навести програму для чоловіків-кривдників, впроваджену Загальнопольською службою допомоги "Блакитна лінія". Її основними напрямками роботи є: активізація емоційної сфери у напрямі розвитку міжособистісної чутливості; розпізнавання стереотипів мислення та їх наслідків у стосунках з партнершею чи дітьми; усвідомлення відповідальності за власні дії; тренування вміння керувати собою та стримувати гнів та злість; переформулювання переконань щодо чоловічої самоідентифікації та ролі батька; відтренування ненасильницьких способів здійснення впливу (переговори, асертивність); обговорення особистих образ з минулого.

«Цікавим є досвід інтервенційної роботи з насильством у сім'ї польських фахівців. Освітня Комісія у сфері залежностей Фонду ім. Стефана Баторія у Варшаві організувала і провела курси та інтервенційні програми для винуватців домашнього насильства. Основною метою організаторів було допомогти винуватцям перестати чинити насильство завдяки проходженню освітньої програми. Цілями програми було: довести до свідомості винуватців насильства, чим є насильство; допомогти в усвідомленні своєї агресивної поведінки щодо близьких людей; навчитися визначати застерігаючі знаки, що передують агресивній поведінці; скласти "План безпеки", що застерігає від використання сили та насильства; набути нових навичок розв'язання конфліктів і суперечок у сім'ї, без використання агресії; навчитися партнерським стосункам у сім'ї; навчитися користуватися допомогою людей; навчання конструктивним способам прояву почуттів» [30, с. 21].

На сьогодні в Україні на запит уряду Координатор проектів ОБСЄ надає допомогу у реалізації програм у сфері протидії насильству в сім'ї. Окремим

напрямом діяльності виокремлено корекційну роботу з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Розроблена в рамках проекту програма передбачає комплексну роботу з кривдниками та ґрунтується на когнітивно-поведінковому підході, який широко застосовується у роботі з обраною цільовою групою. Комплексність полягає у поєднанні діагностичного, мотиваційного та технологічного блоків (останній з яких включає індивідуальну та групову форми роботи). Мета програми – корекція агресивної поведінки осіб, формування нових соціально-прийнятних норм та цінностей, ненасильницької поведінки та гуманістичних цінностей. До проходження корекційної програми не допускаються особи з різними видами залежностей (алкоголізм, наркоманія т. д.), які спочатку мають пройти медичну реабілітацію.

Проходження корекційної програми може відбуватися як у відкритих, так і в закритих групах. У відкритій групі допускається зміна учасників, зокрема: за кількістю; заміна учасників, які пройшли корекційну програму, новими клієнтами. Відкрита група може діяти необмежений час. Протягом її існування можуть змінюватися спеціалісти, які впроваджують корекційну програму, але недоцільно змінювати орієнтацію та мету програми. Паралельно з проведенням занять можливе систематичне проведення груп взаємопідтримки та взаємодопомоги, що у поєднанні матиме значно більший ефект при формуванні моделі ненасильницької поведінки.

«Після проходження корекційної програми особи, які вчинили насильство в сім'ї або належать до групи ризику щодо його вчинення, отримують знання про поняття "насильство" та "насильство у сім'ї", можливі його наслідки та відповідальність за вчинення» [27, с. 95]. Також вони розвинули вміння розпізнавати спускові механізми вияву агресії та розрізняти власні почуття й почуття інших людей у ситуації конфлікту, аналізувати власні дії в ситуації насильства в сім'ї та визначати свої можливості на шляху до життя без насильства; контролювати прояви гніву та агресії щодо інших людей, аналізувати конфліктні ситуації та визначати власну роль в їх вирішенні,

розв'язувати конфлікти; розуміти власні кордони та поважати кордони інших людей; налагоджувати та використовувати ефективну комунікацію; аналізувати власні потреби та потреби близьких людей, визначати перспективні цілі на майбутнє та формувати життєві плани, реалізовувати власні плани соціально-прийнятним шляхом.

Корекційна робота буде ефективнішою, якщо паралельно учасник програми отримуватиме необхідні для нього соціальні послуги, що допоможуть у подоланні складних життєвих обставин або інших факторів, які підвищують ризик вчинення цією особою насильницьких дій. Успіх реалізації корекційної програми значною мірою залежить від професійної компетентності фахівців, які працюють з клієнтом, рівня їхньої підготовки, врахування ними потреб та запитів клієнта, застосування в роботі інтерактивних методів і творчих підходів.

Також в якості додатку пропоную до розгляду «концепцію І. Трубавіної, яка базується на концепції кризового втручання в системі діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» [32, с. 71].

Соціальна реабілітація жінок-жертв насильства у сім'ї є особливим напрямком діяльності соціальних служб, який вирішує такі завдання: соціальна адаптація жінок, відновлення соціальних функцій жінок, які зазнали насильства, потрапили в екстремальні ситуації. Соціальна реабілітація в системі ЦСССДМ здійснюється на основі визнання ідей і наукових положень про те, що:

- клієнт є об'єктом та суб'єктом соціальної реабілітації, має власні бажання, наміри, життєвий досвід, соціальні зв'язки, які необхідно враховувати при здійсненні реабілітації;

- реабілітація є комплексом заходів і застосовується як для відновлення соціальних функцій, корегування поведінки, так і для відновлення морального, психічного та фізичного стану; що вимагає формування і корекції індивідуальної та суспільної свідомості, створення єдиного соціалізуючого простору, формування досвіду нових стосунків і поведінки, поєднання підтримки, допомоги, кризового втручання, співпраці з членами сім'ї і мікро середовищем, поєднання ліквідації наслідків проблем із викорінюванням (чи пом'якшенням, чи

зміною ставлення) причин проблеми, яка викликає кризову ситуацію; різноманітних за змістом, терміном надання, формою соціальних послуг;

– ситуації успіху, визнання в мікросередовищі, суспільстві є для особистості людини, яка знаходиться в кризовій ситуації чи екстремальних умовах основою для зміни ставлення до себе, оточуючих, для вибору свого незалежного життєвого шляху, відновлення стану і функцій, їх подальшого розвитку, що вимагає створення спеціальних умов у суспільстві і мікро середовищі для досягнення і переживання успіху людиною, яка з різних поважних причин не може зробити цього самостійно;

– психічний і моральний стан людини визначає успіх реабілітаційної роботи, тому зняття емоційної напруги і створення почуття безпеки, захищеності в людині необхідно для залучення її до відновлення свого стану, поведінки, функцій;

– соціальна реабілітація є тривалим процесом, термін якого визначається станом людини, її спроможністю керувати своїм життям, і є індивідуальним для кожної людини. Але «соціальна реабілітація вимагає постановки перед клієнтом близьких, середніх і далеких перспектив співпраці з соціальним працівником для усвідомлення своєї ролі в ньому, формування позитивної мотивації до змін, вибору життєвого шляху на основі відновлених функцій, стану створення можливостей, зміни поведінки, свідомість клієнта (після зняття емоційного напруженого фону) прискорює процес реабілітації» [44, с. 2]. Отже, клієнт повинен знати, що, як, для чого, за яких умов, де, хто, з якими наслідками буде проводити з ним роботу; усвідомлювати, як свої потреби, інтереси, так і можливості соціальних служб;

– поєднання індивідуального, середовищного і соціально-діяльнісного підходів, що викликає позитивні зміни в людині і сприяє створенню ситуацій успіху більшою мірою, ніж кожен окремо.

Принципами соціальної реабілітації в системі ЦСССДМ є:

– «гуманізм як активна підтримка людського життя, його захист і поліпшення якості, відновлення соціальної справедливості, прийняття клієнта

таким, який він є, повага до нього, милосердя; опора на позитивне в людині» [46, с. 49];

- відмова від насильства щодо клієнта, соціальна відповідальність як піклування про людину;
- спрямування роботи на соціальні зміни (в клієнті, мікро - та макросередовищі);
- законність;
- конфіденційність;
- системність
- комплексний підхід;
- співпраця з клієнтом та іншими суб'єктами соціальної роботи

Етапи та зміст соціальної реабілітації потерпілих від насильства:

1. Діагностичний. Одержання даних про жінку, яка стала жертвою насильства. Діагностика особистості, умов, ситуації, оцінка ресурсів і прийняття рішення про:

- кризове втручання;
- взяття клієнта на соціальну реабілітацію (в притулку, денному центрі соціально-психологічної допомоги для жертв насильства тощо);
- здійснення окремої роботи з членами сім'ї: колекційної, попереджувально-профілактичної, навчання самопомозі.

2. Проективний. Пропозиція соціальних послуг клієнту чи клієнтам його сім'ї, визначення мети, завдань, стратегії реабілітації, вироблення мети і завдань роботи (спільно з клієнтом, членами його сім'ї – по можливості, спільно з усіма фахівцями, причетними до проблем клієнта). Моделювання засобів, методів, прийомів соціальної роботи, передбачення можливих труднощів у реабілітації клієнта.

3. Організаторський. Залучення фахівців до здійснення соціальної реабілітації (укладення угод, формування групи фахівців з різних спеціальностей для надання допомоги в конкретному випадку). Організація взаємодії між суб'єктами соціальної роботи:

- на функціональному рівні (у відповідності до спільної мети, конкретних завдань діяльності, через поділ процесу спільної діяльності між виконавцями);
- на міжособистісному рівні між суб'єктами або між клієнтом і суб'єктами соціальної роботи: через нараду, конфлікти, суперечки, дискусії як безпосередня трансформаційна взаємодія (спрямована на зміни в клієнті, мікро- та макросередовищі);
- на рівні організації: наявність організації (установи) для соціальної реабілітації, керівництва в особі одного з фахівців, наділеного особливими повноваженнями (відповідального за життя і здоров'я людини);
- у просторі: в одній установі чи кількох установах одночасно (як дружні клініки для молоді, у реабілітаційних центрах, на дому) «через створення єдиного соціалізуючого простору з безпосередніми особистими контактами між учасниками реабілітації, обміну між ними діями, інформацією, із взаємною перцепцією» [46, с. 50];
- вироблення плану соціальної реабілітації з урахуванням думки клієнта, пропозицій фахівців, залучених до реабілітації.

4. Практично-діяльнісний – надання соціальних послуг клієнту на основі:

- кризового втручання в сім'ю і життя людини, яка зазнала насильства, для відновлення її стану і соціального статусу;
- "допомоги для самопомоги" потерпілим від насильства і членам їх сімей для підвищення соціального статусу жертви, подолання агресивності, гендерних стереотипів, самореалізації в позитивний бік тих, хто застосував насильство в сім'ї.

5. Оцінка ситуації і стану клієнта і прийняття рішення про завдання і зміст програми роботи з ним і членами його сім'ї

Маємо констатувати, що це поки що «єдина теоретично обґрунтована концепція соціальної реабілітації потерпілих від насильства в сім'ї в Україні, яка пропонує використовувати різні методи соціально-педагогічної роботи вкупі з психологічними, юридичними, соціально-економічними та психологічними послугами, спрямованими на поступове виведення людини з кризового стану,

підвищення її самооцінки, активності, самостійності, розширення соціальних зв'язків людини тощо» [46, с. 51].

Підводячи підсумки, можна дійти до висновку, В Україні проблема сімейно-побутового насильства є дуже актуальною, і діяльність правоохоронних органів та соціальних структур на сьогоднішній день не дає бажаних результатів. Не дивлячись на підписання Стамбульської Конвенції, Україна одна з небагатьох країн, яка не ратифікувала її, і це говорить про слабе усвідомлення цієї проблеми українською владою. Тим не менш простежується позитивна тенденція: активізується діяльність внутрішніх соціальних структур та організацій. Наприклад, діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Аналіз діяльності соціальних структур з протидії сімейному насильству в Україні та світі

Профілактика насильства в сім'ї ведеться в Україні приблизно 20 років, але тільки за останні роки робота в цьому напрямку активізувалася: «були створені спеціальні мобільні бригади поліції "ПОЛНА", психосоціальної допомоги, прийняті профільні законопроекти, запущена Національна гаряча лінія, а саме "домашнє насильство" стало кримінально караним, і більше не обмежене тільки адміністративною відповідальністю» [9, с. 22].

Згідно з офіційною статистикою, «про різні форми насильства в сім'ї повідомляють щорічно понад 100 тис. Українців: 85-88% з них надходить від жінок, 10-13% – від чоловіків і 1,5-2% – від дітей» [15, с. 119]. При цьому дослідження громадських організацій показують, що в реальності кількість постраждалих від домашнього насильства більше приблизно в 10 раз: з одного боку, не всі проінформовані про те, що в таких ситуаціях взагалі можна розраховувати на допомогу держави; з іншого – в українському суспільстві існує тенденція виправдовувати дії насильника. Втім, за останні роки збільшилася кількість соціальних служб для жертв домашнього насильства, і з часом перелік послуг, які там надаються, розширюється.

Наприклад, в Києві вже 22 роки працює міський "Притулок для жінок, потерпілих від домашнього насильства", а нещодавно відкрилися "кімнати кризового реагування", доступні і для чоловіків. З метою безпеки адреси цих місць ніде не розголошується.

Ще одним центром надання допомоги жінкам в Україні є "Центр гендерної рівності, запобігання та протидії насильству". Там надається психологічна та юридична допомога потерпілим від насильства жінкам. Також є гаряча лінія, яка

працює цілодобово. Особливістю саме цього центру є те, що саме вони вперше розгорнули інформаційну кампанію в цьому напрямку в мережі Інтернеті. Сьогодні в центр поступає сотні дзвінків щодня, які обслуговуються командою із 10 консультантів-психологів.

Одним із найвідоміших центрів з надання допомоги постраждалим жінкам в Україні є кризовий центр для жінок з дітьми «Місто Добра» що надає послуги жінкам з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, зокрема щодо забезпечення місцем тимчасового, безпечного, цілодобового перебування, організації допомоги особам, які опинились у складних життєвих обставинах та не мають місця проживання, у яких відсутні документи, що посвідчують особу, як наслідок виникають проблеми з працевлаштуванням та пошуком житла, а також для збереження родинних зв'язків між мамою та дитиною.

Кризовий центр для жінок із дітьми «Місто Добра» – це не тільки тимчасовий притулок та місце безпечного проживання постраждалих від домашнього насильства, але й комплексна програма соціалізації жінок, по завершенню якої жінка-мама самостійно вміє забезпечувати себе та дітей

Окрім того, що його мешканці «отримують кваліфікаційну медичну, юридичну, психологічну, педагогічну допомогу, особливістю цього центру є те, що жінки здобувають навички ведення домашнього господарства, також за потреби можуть здобути освіту та працевлаштуватись» [46, с. 48].

Кризовий центр «Місто Добра» надає допомогу жінкам з усіх областей України і навіть громадянкам інших країн, які потребують такої допомоги в Україні.

Окремо серед соціальних структур з протидії насильству слід відмітити Центр у справах сім'ї та жінок, що розташований в Києві Центр у справах сім'ї та жінок має правовий статус юридичної особи. Це державна установа, яка з 2003 року працює в царині забезпечення гендерної рівності, ліквідації всіх форм дискримінації та насильства, запобігання порушенням прав людини.

Центр. визначає свою ціль таким чином: «захист сімей від будь-яких проявів дискримінації та насильства, забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок відповідно до основних прав і свобод, протидія торгівлі людьми, забезпечення прав людини, впровадження їх в усі сфери життя нашого суспільства; формування відповідального батьківства, сімейних цінностей та розвиток особистості. Проведення заходів, спрямованих на підвищення культурного, освітнього, морального рівня сім'ї та кожного її члена» [46, с. 49].

Розроблені та впроваджені програми та заходи:

- програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї спрямована на переорієнтацію поведінки агресора в сторону поваги до особистості інших членів сім'ї, формування навичок саморегуляції та самоконтролю;
- програма особистісного розвитку «Свобода бути собою», основними завданнями якої краще розуміти себе і свої бажання; дозволити собі проявляти емоції і відчуття; примиритись з самим собою і приймати себе таким як є; перебороти свою нерішучість і дозволити собі бути сміливим; відрізнити істинну свободу від програмування;
- арт-терапевтична програма для дітей, які були свідками сімейного насильства «Щаслива дитина – вклад у майбутнє»;
- програма особистісного розвитку та психологічного самоаналізу «Народжена бути щасливою в сучасному світі»;
- програма професійного стилістичного розвитку «Жіночий клуб «Ракурс», метою якої є самовдосконалення образу жінки та формування власного стилю з урахуванням колористичного фону;
- програма «Говори так, щоб тебе почули», метою якої є надання емоційної та соціальної підтримки жертвам, які пережили або продовжують жити в умовах домашнього насильства;
- навчальна програма інформаційного напрямку для молоді та подружніх пар, які очікують дитину «Екологія дитинства»;

– програма «Потерпілі від торгівлі людьми: допомога та профілактика»– направлена на підвищення рівня поінформованості суспільства щодо ризику нелегальної міграції;

– програма «Потерпілі від торгівлі людьми: допомога та профілактика»– направлена на підвищення рівня поінформованості суспільства щодо ризику нелегальної міграції;

– фестиваль для жінок з особливими потребами «Десняночка»;

– програма «Самореалізація: шляхи до успіху» направлена на впровадження рівних прав та можливостей жінок та чоловіків через розкриття особистісного потенціалу;

– «Підготовка молоді до сімейного життя, збереження загального та репродуктивного здоров'я, родинного виховання», сприяє формуванню особистості через залучення до системи загальнолюдських цінностей";

– інформаційно-просвітницька програма: випуск альманаху «Лад», «Рівновага життя» про найактуальніші проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення.

Напрями діяльності:

1. Соціальна допомога клієнтам центру. «Якщо Вам несила і далі терпіти домашнє насильство, а життя у власній квартирі стало для Вас каторгою, – звертайтеся до нашого Центру. Ми не залишимось байдужими, допоможемо у будь-якому випадку. Ви отримаєте можливість проживати у соціальному гуртожитку для жінок, якщо це необхідно. Хочемо, щоб Ви вірили, – вихід є».

– «Ми надаємо комплексну допомогу особам, що потерпають від насильства в сім'ї (юридичну, психологічну, соціально-педагогічну та соціально-медичну».

– «Надаємо тимчасовий притулок з метою розірвання кола насильства та соціального відновлення».

2. Превентивно-освітня та неформально-навчальна діяльність. «Домашнє насильство має гендерний характер, тобто насильство відбуватиметься тільки тоді, коли суспільство буде вважати можливим і прийнятним насильство над жінками. Допомогти знайти конструктивні шляхи подолання проблеми

домашнього насильства над жінками та іншими членами сім'ї, оскільки воно порушує права конкретної людини: право на свободу, безпеку, особисту недоторканість та принижує її гідність» [59, с. 672].

Роботу Центру постійно підтримують державні інституції, регіональні міжнародні організації. Разом ми займаємось вивченням та розповсюдженням найновіших досягнень в роботі аналогічних центрів, формуємо спільні стратегії захисту прав людини, подолання всіх форм дискримінації в суспільстві, превентивні заходи протидії насильству в сім'ї.

Команда професіоналів проводить тренінги, круглі столи, семінари, засідання груп підтримки для клієнтів денного та цілодобового стаціонару, представників організацій і установ. «Ми віримо в нашу молодь: допомагаємо формувати відповідальне ставлення до батьківства та материнства; сприяємо створенню умов для подолання стереотипів щодо ролі чоловіків та жінок; проводимо заходи серед учнівської молоді з особистісного розвитку та конфліктології; намагаємося бути в одному руслі з ними, прививаючи разом з тим сімейні цінності та моду на здоровий спосіб життя» [59, с. 672].

3. Вдосконаленні державної політики та проведення досліджень Центр постійно аналізує законодавчу базу із соціальних питань, виявляє суперечності та надає пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Наші працівники ґрунтовно і систематично проводять дослідження з проблем: «Гендерний аналіз соціально-демографічної ситуації в Деснянському районі м. Києва», «Жінки та чоловіки на ринку праці», «Проблеми сімейного стану: розлучені жінки», «Молода сім'я: стан, проблеми вирішення», «Здоров'я чоловіків». В історії Центру тривале співробітництво з організаціями соціального спрямування, міжнародними та неурядовими організаціями в Україні та за кордоном.

4. Інформаційна діяльність Центр тісно співпрацює з засобами масової інформації. Ми даємо консультації, інтерв'ю, виступаємо в якості експертів у телевізійних шоу, інформаційних TV програмах, радіо, та онлайн-ресурсах. Наша команда намагається підвищувати інформованість аудиторії про специфіку явища насильства в сім'ї: ми розповсюджуємо матеріали, результати

нових досліджень, підтримуємо механізм надання допомоги потерпілим від домашнього насильства та сприяємо поселенню в Притулок для тимчасового проживання.

Центр надає такі послуги:

- Безкоштовні юридичні консультації;
- Безкоштовні психологічні консультації;
- Програми особистісного розвитку;
- Психологічні та юридичні тренінги;
- Тренінги з самореалізації.

Підводячи підсумки, можна сказати, що Україна впевнено рухається в напрямку подолання сімейно-побутового насильства та його наслідків. За останні 20 років відкрито щонайменше 10 кризових центрів з надання допомоги жінкам, потерпілим від насильства в сім'ї. З них ми розглянули 4. Ці центри ефективно функціонують та надають усю необхідну допомогу жінкам: соціальну, психологічну та матеріальну. Окремі центри, такі як «Місто Добра» навіть «допомагають здобути навички ведення домашнього господарства, а також цей центр надає можливість отримати освіту, що є дуже актуальним для жінок в такій ситуації» [46,с. 48].

Звичайно ж робота в цьому напрямку не йде тими темпами, яких цього потребує проблема насильства в сім'ї. Ця проблема досі дуже розповсюджена в Україні і наразі немає чіткої тенденції зменшення випадків домашнього насильства.

Окремо слід розглянути заходи з протидії насильству, які приймаються в інших країнах, а також соціальні структури та кризові центри, які там сформовані.

Сімейно-побутове насильство стало національною проблемою сучасних демократичних суспільств. Наприклад, у США з 1960-х років нею займається цілий ряд провідних соціальних інститутів. Система соціального захисту жінок від насильства в сім'ї ґрунтується на безлічі різноманітних програм і практик (около 1800); особливо поширеними є притулки для жінок (1200), що виникли в

1970-х роках. Сьогодні існує мережа різноманітних соціальних служб, що надають медичні та правові послуги, цілодобові «гарячі лінії», консультативна допомога з пошуку житла і роботи, лікування алкогольної та наркотичної залежності і т. п.

На жаль, більшість досліджень притулків для жінок мають описовий характер і не дозволяють судити про ефективність цих програм. Єдине напівекспериментальні дослідження, яке відповідає вимогам науковості, було проведено в 1986 р Р. Берко і ін. Виявилось, що «притулки знижують ризик майбутнього насильства тільки для тих жінок, які знаходять контроль над своїм життям. З іншого боку, притулку можуть не надавати ніякого впливу на рівень насильства або навіть збільшувати ймовірність їх повторення, якщо жертва не хоче розриву сімейних (або інших) відносин з гвалтівником» [29, с. 43].

І хоча заходи з протидві насильству в США почали впроваджувати ще в 70-х, ця проблема все ще існує в американському суспільстві на значному рівні. Пояснень цьому може бути декілька:

– концепція нормативної невизначеності. Неefективність діяльності ряду соціальних інститутів в подоланні насильства в сім'ї може бути пояснена тим, що насильство по відношенню до членів сім'ї не завжди вважається кримінальною поведінкою в силу деяких імпліцитних культурних норм. Тенденція застосовувати різні стандарти до злочину в сім'ї та поза нею частково відображає той факт, що те, що відбувається в родині і очікування до сімейних відносин дуже відрізняються від очікувань і відносин в інших соціальних групах і інститутах. Не можна з упевненістю сказати, виграла б сім'я і суспільство в цілому, якби поліція, суди і громадськість стали застосовувати одні і ті ж стандарти до злочинів, скоєних в сім'ї і за її межами.

– феміністичне пояснення. Прихильники феміністичних теорій бачать головну причину неадекватної реакції правоохоронних органів і інших соціальних інститутів на цю проблему в легітимізації примусового і насильницького контролю над жінками. Вони припускають, що «історичні уявлення про допущення деякого насильства над жінками сформувалися під

впливом патріархальних цінностей. У XVIII-IX ст. жорстоке поводження з дружиною визнавалося насильством, тільки якщо були очевидні тілесні ушкодження або якщо удари наносилися палицею товще великого пальця чоловіка» [29, с. 41]. В даний час категоризація насильства над жінками як «приватної справи сім'ї» або як «побутових негараздів» в рамках системи правоохоронних органів не тільки сприяє сприйняттю конкретними поліцейськими цього злочину як «несерйозного», а й утримує багатьох жінок-жертв домашнього насильства від звернення за допомогою до органів правопорядку.

– роль бюрократії в сфері запобігання домашньому насильству. Громадську політику в США поки важко назвати раціональною. Навіть прийняття «правильних» законів і усвідомлення громадськістю важливості тієї чи іншої соціальної проблеми не означає, що соціальна політика буде ефективно втілена в життя. Дослідження свідчать, що департаменти поліції усіма силами чинять опір нав'язаній політиці, з якою вони не згодні. Наприклад, можуть обмежуватися поширення і впровадження відповідних законів та інструкцій, перерозподілятися ресурси і т. д. У виконавців свої уявлення про проблему і способи її вирішення. Нові правила поліцейські схильні сприймати як «недовіру до своєї роботи». Пояснюючи характер відносини поліцейських до злочинців, Д. Блек ввів поняття «реляційної дистанції», під яким розумів відносини між жертвою і передбачуваним злочинцем. На думку Д. Блека, реляційна дистанція грає набагато більшу роль в діяльності поліції, ніж правова серйозність злочину: «Поліція набагато охочіше реагує на дрібні злочини, вчинені незнайомцями, ніж на кримінальні злочини, вчинені друзями, сусідами або знайомими».

Як було зазначено вище, проблема домашнього насильства все ще дуже актуальна в американському суспільстві, але цей показник всеодно нижчий ніж в більшості країн світу, адже США стала однією з перших країн, яка звернула увагу на існуючу проблему насильства в сім'ї і провела багато наукових досліджень щодо причин, наслідків та шляхів оптимізації держави в подоланні цієї проблеми. Ключовим показником порівняного успіху Сполучених Штатів є

саме науковий підхід до вивчення цієї проблеми, який допоміг всебічно охопити цю проблему та сформулювати принципи та шляхи її подолання. Спираючись на досвід США можна винести декілька принципів, які будуть корисні для України:

1. «Необхідно отримання репрезентативних статистичних даних про кількість жертв домашнього насильства, види насильства та факторах, які його викликають. Така статистика – найважливіший крок на шляху до формування ефективної соціальної політики» [23, с. 15]. (На даний момент не проведено жодного великого соціологічного дослідження національного рівня, яке б дозволило судити про масштаби та особливості прояву цього феномена в Україні.)

2. Важливо уникнути поспішного прийняття законів у сфері домашнього насильства, які не ґрунтуються на результатах наукового дослідження наслідків цих програм. Необхідна наукова оцінка ефективності впроваджених в практику програм. Наприклад, в Україні вже існують такі види короткочасної допомоги жертвам домашнього насильства (найчастіше жінкам і дітям), як кризові центри та телефони довіри Крім того, простежується тенденція до більш жорсткого застосування норм сімейного, кримінального та інших кодексів. Так, кількість осіб, позбавлених батьківських прав, зросла з 6 724 чоловік в 1992 р до 27 640 осіб в 2018 р. Збільшилася чисельність батьків, обмежених в правах по відношенню до своїх дітей – в 1997 р розглянуто 159 тис. Справ батьків, які не виконують обов'язків по вихованню дітей. Позбавляючи батьківського права, поміщаючи дітей в прийомні сім'ї або спеціальні установи, важливо керуватися даними про ефективність таких дій.

3. Необхідно розвивати співпрацю між науковцями та практиками в області досліджень домашнього насильства. Це вимагає від обох сторін більш глибоких знань про принципи роботи один одного, засвоєння «мови» і основних парадигм.

4. Важливо зробити акцент на первинній профілактиці домашнього насильства. Це дозволить вирішити і багато інших соціальних і психологічні

проблеми в суспільстві (наприклад, зниження рівня депресії і самогубств, насильницької поведінки поза сім'єю).

Переїняття такого досвіду зіграє позитивну роль для України в подоланні сімейно-побутового насильства.

Ще одним позитивним прикладом боротьби з насильством в сім'ї, зокрема проти жінок, є Канада. «У 1973-1974 рр. канадські жінки створили перші притулки і кризові центри. Ці установи допомогли розвитку всього громадянського суспільства, в якому жінки отримали більш помітне місце. Поступово ініціативи активісток і волонтерів знайшли підтримку громадськості, ЗМІ та офіційних структур. Міністерство у справах жінок розвиває програми для жінок, які пережили різні форми насильства. У 2013-2014 рр. кілька проектів, спрямованих на захист жінок корінних народів і боротьбу з новою формою насильства, – кібернасильством, були профінансовані цим Міністерством та іншими урядовими і муніципальними установами» [48, с. 3].

Канада стояла біля витоків відкритої боротьби проти всіх форм насильства по відношенню до жінок. Початок був покладений сорок років тому учасницями жіночого руху. Вони прагнули змінити світ на підтримку жінок, в той час як консервативно налаштоване суспільство і державні діячі закликали їх «не провокувати гвалтівників», «не виносити сварку з хати», «терпіти заради дітей, заради збереження сім'ї» і т.п. Перші кризові служби, телефони довіри, притулку з'явилися в 1973-1974 рр. в будинках канадських активісток, які спиралися на допомогу волонтерів. Протягом п'яти наступних років ці служби запустилися по всій країні. Їх діяльність стала все частіше привертати увагу громадськості, ЗМІ, а потім і держави, отримувати від них підтримку, в тому числі фінансову.

Нині Міністерство у справах жінок щорічно виділяє 13 млн. дол. на програми для пережили насильство. Все голосніше звучали голоси, які засуджують кривдників. Тема насильства по відношенню до жінок, в тому числі, домашнього, вийшла на рівень найбільш обговорюваних в суспільстві, встала в ряд важливих державних проблем. Її розглядають з позицій порушення прав людини, обговорюють в парламенті, в місцевих органах влади, на передвиборних

заходах. «Дискусія виходить за межі країни, зростає міжнародне співробітництво в боротьбі з усіма формами насильства, яке особливо зміцнилося в ході і після Всесвітньої конференції жінок в Пекіні (1985 г.). Двадцятого грудня 1993 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію ООН про викорінення насильства щодо жінок, підготовлену при визначальній участі Канади» [7, с. 45].

Одне з найстаріших об'єднань – Коаліція кризових центрів для пережили сексуальне насильство провінції Онтаріо – в 1978 р брала участь в розробці перших наборів для визначення доказів при згвалтуванні, а також у створенні пілотних посібників для співробітників кризових служб. Ця організація, поряд з іншими подібними центрами Канади, США та Європи, з 1980 р проводить щорічний марш жінок за безпеку нічних вулиць (Take Back the Night marches), а з 1983 р. – День дій на підтримку лесбійської спільноти. Міністерство у справах жінок у 2004 р підтримало 90-тисячним грантом просвітницьку кампанію Коаліції провінції Онтаріо «Зробимо мій район безпечним: припинимо сексуальне насильство». Кожен з шести місяців Кампанії присвячувався одній з тем – безпеці вдома, на роботі, на вулиці, в школі, в медзакладі, при спілкуванні з друзями, безпеки для людей старшого віку.

Міністерство у справах жінок часто стає великим донором суспільно значущих проектів кризових служб. За останні сім років уряд по його каналах інвестувало 69 млн. дол. в проекти, спрямовані на боротьбу з усіма формами насильства по відношенню до жінок і дівчаток, в тому числі, і на фінансування кризових центрів і притулків. У 2010 р. по всій Канаді працювало 593 притулку (в порівнянні з 2000 р їх число зросло на 17%), які взяли за період 2009-2010 рр. 64,5 тисяч жінок. Разом з матерями або іншими опікунками притулками для потерпілих від домашнього насильства скористалися 39 тисяч дітей.

Жінкам доступні і інші види допомоги – консультації психологів, юристів, медиків, соціальних працівників в кризових центрах і на телефонах довіри, програми доступного житла і матеріальних компенсацій. Останнє є дуже важливим для них – наслідком насильства є не тільки фізичні, моральні і психологічні втрати, а й фінансові. Канадські фахівці оцінюють щорічний збиток

від сімейного насильства в 6 млрд. дол., включаючи сюди медичні, юридичні та інші витрати самих постраждалих, втрату працездатності, ремонт пошкодженої власності, а також збитки їх роботодавців і членів сімей. Враховуються також чималі витрати систем цивільного і кримінального правозастосування.

«У Канаді не був прийнятий загальнонаціональний закон про насильство в сім'ї, проте ефективно використовуються місцеві акти, реалізуються проекти державних органів національного та низового рівня, розробляються цільові програми для особливих груп жінок (інвалідів, мігрантів різних віросповідань, укладених, представниць корінних народів). Велику підтримку отримує робота неурядових організацій місцевих громад: тільки за період з 2007 по 2014 р. було профінансовано 720 локальних проектів, спрямованих на боротьбу з різними видами насильства і його профілактику» [1, с. 5].

Актуальність того чи іншого напрямку роботи часто виявляється в ході щорічних загальнонаціональних кампаній – в травні проти сексуального насильства, в листопаді – проти сімейного. Велику допомогу у визначенні стратегії надає також Інформаційний центр з питань домашнього насильства при Міністерстві охорони здоров'я та соціального захисту, де акумулюється і пропагується найбільш успішний досвід. Його аналіз і узагальнення допомогли створити модель для подібних кризових служб в інших сферах (для вагітних, людей з психічними чи психологічними проблемами, з різними залежностями, для інвалідів, для тих, хто пережив катастрофи або військові дії).

Великою заслугою Канади стало виявлення та протидія новим формам насильства по відношенню до жінок. «Останні кілька років все більшу увагу привертає так зване кібернасіліє (Cyber violence), що здійснюється з використанням передових технологій, за допомогою засобів комунікацій, насамперед соціальних мереж. У Канаді його справедливо розцінюють як пов'язане із сексуальним насильством по відношенню до жінок і дівчаток. У 2009р. 10% звернень дорослих громадян в поліцію було пов'язано з кібератакою на дітей (71% з них дівчинки). Під це визначення потрапили кіберхуліганство,

розсилка непристойностей і заманювання дітей (90% жертв цих дій були дівчатка)» [5, с. 13].

У 2013-2014 рр. Міністерство у справах жінок провело конкурси проектів, метою яких стала виявлення загроз, пов'язаних із кібернасильством, створення відповідних сайтів і телефонів довіри. Ті консультанти, які пройшли професійну підготовку допомагають розпізнати небезпеку і повідомити про неї, звернутися за допомогою в поліцію та інші служби, які мають спеціальні підрозділи. На місцевому рівні проекти отримали до 175 тис. дол. на 2 роки, на національному - до 300 тис. дол. на 36 місяців. Всього за період 2007-2014 рр. на протидію новій формі насильства через структури Міністерства у справах жінок виділено 2,5 млн. дол. Грантами заохотили ті НКО, де ведеться робота з компаніями, що надають інтернет-послуги, з метою домогтися безпечного кіберпростору, а також організації, що розвивають профілактичну діяльність, особливо в молодіжному середовищі. Все профінансовані проекти здійснюють також обмін інформацією та досвідом між усіма, хто протистоїть кібернасильству (правоохоронні органи, місцева влада, освітні установи, громадські організації, експерти в галузі права і передових технологій).

Підтримка зусиль з протидії новій небезпеки не є єдиним напрямком роботи Міністерства у справах жінок в області захисту їх права на свободу від всіх форм насильства. «У числі пріоритетних напрямків також є припинення торгівлі людьми, сімейного насильства, захист жінок і дітей корінних національностей, включення потерпілих від домашнього насильства в програми доступного житла, розробка і впровадження превентивних заходів, освіта і просвіта» [3, с. 19].

Чотири десятиліття в Канаді ведеться послідовна безперервна боротьба проти всіх форм насильства по відношенню до жінок. Вона змінила і самих жінок, і все суспільство. Як і сорок років тому, країна як і раніше є маяком, який висвітлює нові загрози та шляхи протидії цьому ганебному явищу. У цьому сенсі Канада є ще одним яскравим прикладом країни, яка змогла звести до можливого мінімуму випадки домашнього насильства шляхом звертання суспільної уваги

до цієї проблеми, розгортанням кризових центрів по всій країні та залученням допомоги від держави. Також прикладом для України має бути те, що в Канаді немає загальнонаціонального закону про насильство в сім'ї, але саме завдяки широкій підтримці з боку держави таке явище як сімейно-побутове насильство присікається в корені та не призводить до довгострокових негативних наслідків.

Третім успішним прикладом боротьби з сімейно-побутовим насильством є Австрія. Система протидії насильству в Австрії характеризується як багатовекторна, тобто включає в себе велику кількість суб'єктів реалізації державної політики протидії насильству в сім'ї.

Основи цієї системи визначені в Австрійському Федеральному Акті щодо захисту від домашнього насильства з подальшими трансформаціями в процесі розвитку законодавства в цій сфері, в першу чергу з урахуванням впровадження міжнародних стандартів і практики його реалізації. Зокрема, він складається з трьох взаємодіючих елементів: дозвіл поліції видалити агресивну людину з дому на період від 10 до 20 днів; закріплення права постраждалої звернутися за довгостроковим «захисним ордером» через систему цивільної юстиції; механізм негайної і ефективної допомоги жертвам після втручання поліції.

У систему правого механізму попередження насильства в Австрії інтегровані також і положення кримінального законодавства, відповідно до якого передбачається судове переслідування за будь-які акти насильства, в тому числі за дрібну провину, незалежно від згоди потерпілої; розвивається законодавство, спрямоване проти переслідування, криміналізуються зґвалтування в шлюбі, жіноче обрізання та примусові шлюби.

У свою чергу, прийняття в Австрії цілого блоку політичних рішень і законодавчих актів спричинило за собою спеціалізацію правоохоронних органів, громадських організацій і створення спеціалізованих інтервенційних центрів для надання допомоги постраждалим від домашнього насильства, а так же членам їх сімей.

«При цьому в Австрії здійснено делегування частини правозахисних повноважень від державних органів до неурядових організацій. В першу чергу

це стосується функціонування мережі центрів інтервенції (втручання), які здійснюють координацію дій поліції і соціальних служб і реалізують активний підхід до допомоги постраждалим» [3. с.20]. Центри фінансуються Міністерством внутрішніх справ і Міністерством у справах жінок, але управляються жіночими неурядовими організаціями (в країні функціонує 30 притулків для жінок та 40 консультативних центрів, що підтримують жінок і дівчаток, які пережили насильство).

Основними завданнями Центру інтервенції є оцінка небезпеки у випадках домашнього насильства; надавати підтримку та допомогу в плануванні безпеки постраждалої і будь-яких залежних від неї осіб; юридичне консультування жертв насильства в сім'ї та підтримка їх в державних органах і судах; сприяння в соціальному облаштуванні жертв насильства, їх психологічної та медичної реабілітації; надання фактичного притулку жінкам, дітям. Так, у Відні жінки можуть залишатися в п'яти з притулків протягом 4-6 місяців, а в інших 7-12 місяців.

Надання послуг в таких центрах відповідає високим стандартам надання соціальної допомоги, до них відносяться безпека, жіноча взаємодопомога, небайдужість, анонімність, безоплатність, розширення власних прав і можливостей співробітників, простота доступу, рівність доступу до послуг, що надаються. Допомога здійснюється кваліфікованими фахівцями і волонтерами жінками, що мають додаткову підготовку.

Центри забезпечують цілодобовий доступ до послуг, обладнані необхідними предметами меблів і домашнього вжитку, ігровими кімнатами для дітей, аудиторіями для навчання та ін.

Оперативність надання послуг підвищується і завдяки використанню гарячих багатоканальних телефонних ліній, чатів.

Ефективність функціонування розглянутого механізму забезпечується належним фінансуванням діяльності неурядових громадських організацій через державний і місцевий бюджети. «Так, Міністерство у справах жінок фінансує національну безкоштовну телефонну лінію, яка обслуговується недержавною

Мережею жіночих притулків, а у Верхній Австрії фінансування притулків передбачено місцевим державним соціальним страхуванням, у Відні чотири з існуючих притулків для жінок і афілійований консультаційний центр укладають постійний контракт з містом»[3, с. 21].

Важливе значення в припиненні домашнього насильства та попередження його рецидиву в Австрії має використання таких форм державного примусу, як приписи про виселення, що видаються поліцією, і захисні приписи, що видаються судом.

Перша форма впливу на осіб, які вчинили насильство в сім'ї, введена Законом «Про судові накази про захист членів сім'ї у випадках сімейних конфліктів» [3, с. 22]. В даний час такі розпорядження надають захист потерпілим протягом 14 днів після факту фізичного або психологічного насильства або погрози застосувати таке насильство, а також у випадках переслідування, а за заявою потерпілої сторони цей термін може бути продовжений. Дія таких захисних заходів може поширюватися на великі території – будинок потерпілого і навколишню територію, робоче місце і школу, відвідувану дітьми, також забороняються будь-які контакти. Щорічно поліцією Австрії виносяться понад 6,5 тис. таких приписів.

Поліція, реагуючи на випадок домашнього насильства, виселяє з житла особу, яка загрожує особі що проживає поруч з ним, щоб забезпечити їм безпеку. При цьому порушник повинен здати ключі від квартири, йому дозволяється взяти з дому лише найнеобхідніші речі (документи, одяг, предмети особистої гігієни і т.д.), а також йому роз'яснюється можливість скористатися послугами спеціальних кризових кімнат, що фінансуються державою, в яких насильник може тимчасово перебувати на період дії поліцейських і судових приписів.

Співробітники поліції інформують «Центр інтервенції в разі насильства в сім'ї» про кожний випадок виселення; працівники Центру зв'язуються з кожним потерпілим індивідуально, пропонуючи безкоштовні послуги психосоціального характеру або правову підтримку. Спочатку агресора виселяють на 14 днів, але за заявою потерпілої сторони цей термін може бути продовжений. Ці приписи

можуть діяти від 4 до 6 місяців або до моменту розірвання шлюбу. Захисні приписи по цивільних справах про переслідування можуть мати термін дії до 1 року. Вони передбачають захист від тих же злочинів, що і розпорядження про виселення, виносяться поліцією, і можуть охоплювати ті ж галузі права. В Австрії захисний припис може виноситися щодо місця проживання на термін до 6 місяців, а щодо інших місць (місце роботи, дитячий сад) – натермін до 1 року. Захисні приписи забезпечують тривалий захист. Австрійськими судами виносяться понад 2,5 тис. таких приписів.

Крім того, для забезпечення профілактики домашнього насильства, інформування про соціальні послуги, що надаються жертвам насильства в сім'ї, забезпечення взаємодії між суб'єктами протидії цьому явищу в Австрії зроблені наступні дії: у відділеннях швидкої допомоги, хірургічних відділеннях і багатьох інших місцях, де жінки бувають часто (жіночі центри, дитячі сади, жіночі союзи при церквах і т.д.), пропонуються інформаційні буклети на декількох мовах, спеціально розроблені з урахуванням потреб постраждалих від насильства; введено використання спеціалізованих документальних форм (поліцейських рапортів і протоколів, клінічних протоколів) для стандартизації поліцейських і медичних процедур при фіксації випадків насильства в сім'ї; впроваджені програми корекційної роботи з чоловіками, які вчинили насильство в сім'ї; проводяться спеціалізовані тренінги для працівників системи охорони здоров'я з метою профілактики, встановлення та обліку випадків домашнього насильства, а також надання допомоги постраждалим і направлення їх у відповідні служби; запроваджено спеціальний курс для співробітників поліції з реагування на факти насильства в сім'ї; здійснюється збір і систематизація даних від незалежних постачальників послуг і державних структур (поліції і Міністерства внутрішніх справ) про факти насильства в сім'ї.

Проведений нами огляд свідчить про можливість використання окремих елементів австрійського досвіду для вдосконалення профілактики та припинення сімейно побутового насильства в Україні. З урахуванням тенденцій в законодавчому врегулюванні системи попередження і профілактики насильства

В сім'ї, діючих механізмів соціально-правового захисту від сімейно-побутового насильства можна запропонувати:

- остаточно вирішити питання про прийняття спеціалізованого закону, що регулює суспільні відносини, що виникають у сфері протидії насильству в сім'ї;
- конкретизувати статус неурядових організацій, які надають послуги для жертв насильства в сім'ї, а також осіб, які вчинили таке насильство, фінансування яких може здійснюватися за рахунок державного і місцевих бюджетів;
- закріпити форми взаємодії між державними та недержавними організаціями, в тому числі і в процесі виявлення та припинення фактів сімейного насильства, ведення їх обліку, а також в разі повторних звернень в ці структури і організації;
- визначити порядок створення притулків для тимчасового перебування потерпілих від насильства в сім'ї, а також в разі необхідності і осіб, які вчинили таке насильство.

Втілення зазначених пунктів на законодавчому рівні дозволить вивести боротьбу та заходи з протидії сімейному насильству в Україні на новий рівень та помітно змінити динаміку подібних епізодів.

Четверта країна яку я пропоную розглянути в нашому дослідженні – це Болгарія. Насильство в сім'ї є епідемією для більшості країн і Болгарія – не виняток з цієї світової тенденції. Завдання профілактики насильства за останні кілька років міцно зайняла місце серед пріоритетів соціальної політики Болгарії. Відповідно до закону, прийнятому в 2005 році, домашнє насильство визначається як «будь-який акт фізичного, психічного і сексуального насильства, а також спроба зробити його, примусове обмеження особистої свободи і особистого життя по відношенню до осіб, які перебувають або перебували в сімейної чи родинних стосунків, у фактичному подружньому співжитті, або які живуть в одному будинку» [2, с. 5]. Це визначення охоплює настільки широке коло практик, що розробка вимірювання динаміки насильства і оцінки ефективності діючої системи його попередження стає найважливішою умовою успіху в боротьбі проти насильства.

Встановлення параметрів домашнього насильства – виключно важке завдання, і тому моніторинг цієї проблеми поки що утруднений. Пояснення домашнього насильства як соціального явища ґрунтується на оцінці наступних параметрів: поширеність; основні форми; джерела розвитку домашнього насильства; доцільність кримінальної відповідальності і варіативність запобіжних заходів і покарання; потреба в професійній допомозі постраждалих і кривдників.

Емпіричні соціологічні дослідження надають як первинні дані про масштаби і структуру даного явища, так і напрямки його подальшої оцінки. З 2000 по 2003 рік в Болгарії було проведено два репрезентативних дослідження: «Домашнє насильство в Болгарії» (соціологічне агентство «Ноема», 2000) і «Громадська думка про домашнє насильство» (Національний центр вивчення громадської думки, НЦВГД, 2003). «Комбінація отриманих даних дозволяє отримати деяку оцінку перерахованих вище параметрів. Дослідження, проведене «Ноема», встановило, що, на думку опитаних, домашнє насильство в Болгарії поширене достатньо широко» [2, с. 7]. Питома вага респондентів, які вважають, що домашнє насильство широко і дуже широко поширене в Болгарії, становить 42% респондентів. Те, що майже кожен третій з опитаних вибрав варіант «не знаю», дозволяє задуматися і над тим, наскільки на даному етапі тема домашнього насильства увійшла в публічний дискурс. У проведеному НЦВГД дослідженні 17,5% опитаних осіб визнали насильство між подружжям або партнерами дуже поширеним в Болгарії.

Обидва дослідження були проведені до прийняття Закону проти домашнього насильства, тому важливо звернути увагу ставлення респондентів до введення правових регуляцій. У дослідженні НЦВГД 77% респондентів погоджуються в потреби спеціального закону, який повинен ввести кримінальну відповідальність за насильство. ще більшу частку (85,9%) склали ті, хто підкреслив задачу додаткових форм захисту жертв насильства.

У Законі про захист від насильства в сім'ї, який набрав чинності в 2005 році, передбачаються наступні заходи захисту:

- зобов'язати насильника утримуватися від вчинення домашнього насильства;
- наказати кривдникові покинути будинок на термін, визначений судом;
- заборонити кривдникові наближатися до будинку, місця роботи і місцях для соціальних контактів з потерпілою особою на умовах і термін визначений судом;
- визначити на час місце проживання дитини у потерпілого батька або у батьків, який не здійснював насильства, якщо це не суперечить інтересам дитини;
- зобов'язати кривдника відвідувати спеціалізовані корекційні програми;
- направляти постраждалих осіб відвідувати відновлювальні програми.

У Болгарії більшість робіт, пов'язана з наданням допомоги постраждалим від домашнього насильства, здійснюється неурядовими організаціями (НУО). Серед таких організацій слід згадати асоціацію «Анімус», Болгарський центр гендерних досліджень, фонд «SOS сім'ї, що живуть у ризику», центр «Відкриті двері», асоціація «Деметра», центр «Марія». «Неурядові організації підтримують телефони довіри для потерпілих від домашнього насильства, надають термінову психологічну допомогу, проводять правові та соціальні консультації, надають можливість для участі в терапевтичних програмах. Деякі з них мають у своєму розпорядженні притулки для жінок і дітей, над якими було вчинено насильство» [3, с. 9]. Прикладом позитивної практики в останні роки є досвід центру «Відкриті двері», що виражається в наданні робочих місць на відкритому соціальному підприємстві жінкам без кваліфікації, які постраждали від домашнього насильства. В кінці 2008 року одинадцять неурядових організацій заснували «Альянс для захисту від насильства в сім'ї».

За останні кілька років практика мінімізації домашнього насильства здійснюється і двома державними організаціями – Агентством соціальної допомоги та Державним агентством з захисту дітей. Згідно посадової характеристики, в обов'язки соціального працівника в системі соціальної допомоги входить надання соціальних послуг. Закон про соціальну допомогу

містять перелік сервісів, що мають безпосереднє відношення до мінімізації домашнього насильства: кризовий центр, притулок, центр соціальної підтримки. «Кризовий центр являє собою комплекс соціальних послуг, що надаються особам, які постраждали від насильства, спрямованих на задоволення їх повсякденних потреб, на правове консультування і соціально-психологічну допомогу» [3, с. 12]. Притулок є формою соціальної послуги, в якому люди ведуть незалежний від сім'ї спосіб життя, отримуючи допомогу від професіоналів. Центр громадської підтримки надає послуги, пов'язані з профілактикою насильства, консультуванням і підтримкою сімей, які перебувають в ризику.

У кожному підрозділі Агентства соціальної допомоги в усіх муніципалітетах діє відділ захисту дітей, в чій функції входить визначення та застосування конкретних заходів щодо захисту дітей і контролю за їх виконанням, консультації з питань захисту дітей, в тому числі і проти домашнього насильства. Що стосується Державного агентства із захисту дітей, то воно є інстанцією, яка організує і координує проведення державної політики в цьому напрямку у всіх регіонах. В структурах Агентства соціальної допомоги переважно працюють фахівці з вищою економічною освітою, у яких немає необхідних компетенцій в роботі за страховими випадками домашнього насильства. Раніше Агентство в основному займалося обчисленням розміру і виплатою різних видів соціальної допомоги, а робота в області домашнього насильства – це сфера відповідальності, яку Агентство прийняло на себе відповідно до Закону 2005 року. «Проблема перепідготовки цих фахівців залишається відкритою, оскільки і система підтримки професійного розвитку фахівців, які допомагають в державних структурах поки розвинена слабо» [3, с. 18].

Не дивлячись на це, Болгарія є чудовим прикладом країни, яка досягла значних успіхів на поприщі боротьби з сімейно-побутовим насильством за короткий проміжок часу. Це може послужити черговим корисним прикладом для України, адже Болгарія не мала такого досвіду боротьби з насильством в сім'ї, як

США та Канада. Однак, швидке реагування та прийняття необхідних законів призвели до зниження рівня насильства в країні та в перспективі – до мінімізації подібних епізодів.

3.2. Детермінанти оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства

Для збільшення ефективності заходів, спрямованих на оптимізацію соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства, можна запропонувати детермінанти, рекомендовані Всесвітньою організацією охорони здоров'я

– сприяння гендерній рівності та жіночим права людини. Насильство проти жінок є надзвичайним проявом гендерної нерівності, що потребує негайного вирішення, оскільки таке насильство, у свою чергу, підтримує цю нерівність. Нерівний статус жінок також по-різному асоціюється з домашнім насильством та реакцією жінок на це насильство. Поліпшення правового та соціально-економічного статусу жінок, імовірно, в довгостроковій перспективі стане ключовим фактором у зменшенні вразливості жінок до насильства. Сюди входять: обізнаність про свої права та заходи щодо забезпечення прав жінок, пов'язаних із володінням та розпорядженням майном та активами, доступом до розлучення та опіки над дітьми після розлучення. Доступ жінок до освіти – зокрема, отримання дівчатами вищої освіти – а також безпечної та прибуткової роботи також є фактором ефективності загальних зусиль щодо боротьби з насильством.

Також важливі національні зусилля, спрямовані на боротьбу з поширеною толерантністю та прийняттям насильства щодо жінок.

«Значний прогрес був би досягнутий, якби уряди виконували укладені ними договори про права людини та міжнародні угоди які вже ратифікували (Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Декларацію ООН про ліквідацію насильства над жінками (1993 р.), Програму дій

Міжнародної конференції з питань народонаселення та розвитку 1994 р., Декларація 1995 року та Платформа дій четвертої Світової конференції щодо жінок («Пекінська декларація») та Декларація тисячоліття 2000 року» [19, с.51]. Тим не менш, Україна – одна з небагатьох країн, яка не ратувала більшість з цих та інших договорів, при цьому підписавши їх.

Уряди повинні прагнути до гармонізації їх законодавства з урахуванням цих зобов'язань та внести необхідні зміни до національного законодавства, політики та програм. Пропаганда гендерної рівності та прав людини та моніторинг національного прогресу у виконанні міжнародних зобов'язань, необхідно посилити.

– наявність плану дій для вирішення проблеми насильства щодо жінок. Уряди (зокрема уряд України) повинні взяти на себе зобов'язання скоротити насильство по відношенню до жінок, яке є серйозною проблемою громадської охорони здоров'я, яку можна запобігти. Запобігання насильству над жінками має займати важливе місце в порядку денному національної охорони здоров'я та соціального захисту.

Також важливим фактором ефективності є визнання урядом існування цієї проблеми, взяття на себе зобов'язання діяти, планувати і здійснювати національні програми як щодо запобігання насильства в майбутньому, так і з реагування на нього, коли воно відбудеться, і інвестувати значні ресурси в програми по боротьбі з насильством щодо жінок, особливо насильством з боку партнера і сексуальним насильством по відношенню до дівчат.

Важливо, щоб країни надавали пріоритетного значення вирішенню проблеми насильства щодо жінок та особливо насильства з боку близьких партнерів. Ті країни, які визнали важливість цієї проблеми, показують більш ефективні результати з протидії насильству ніж ті країни, де ця проблема замовчується.

«Для зниження рівня насильства по відношенню до жінок потрібно узгоджені і скоординовані дії різних секторів (наприклад, охорони здоров'я і соціальних служб, релігійних організацій, судових органів, поліції, та

профспілок, а також засобів масової інформації)» [70, с.64]. Важливо, щоб був створений формальний механізм з достатніми ресурсами для координації багатосекторальних зусиль, і в ідеалі він повинен ототожнюватися з вищим рівнем політичної посади.

– залучення соціальних, політичних, релігійних та інших лідерів до виступу проти насильства щодо жінок. Люди – особливо чоловіки – на авторитетних посадах, які мають вплив (наприклад, політичні, релігійні, і традиційні лідери) можуть відігравати важливу роль у підвищенні обізнаності про проблему насильства щодо жінок, оскарженні загальноприйнятих помилок та норм та формуванні дискусії таким чином, що сприяє позитивним змінам. Координовані дії коаліцій або альянсів діячів з різних секторів можуть бути більш ефективним підходом, ніж виявлення проблеми з однією особою чи сектором. Це є звичайною практикою для країн, які вже досягли значних успіхів на поприщі боротьби з сімейно-побутовим насильством, але в Україні ця проблема не піднімається на такому високому рівні публічності, і це є одним із факторів нефективної боротьби з насильством в Україні.

– збільшення ємності і встановлення системи для збору даних для відстеження насильства проти жінок. Спостереження є найважливішим елементом підходу громадської охорони здоров'я, оскільки це дозволяє відстежувати тенденції і оцінювати вплив втручань. Відповідальність за такий нагляд слід прямо покласти на установу, агентство або урядовий підрозділ, щоб забезпечити використання стандартизованої методології та створення механізмів, які гарантують, що дані будуть поширюватися і використовуватися належним чином. Нарощування потенціалу в області спостережень, включаючи використання опитувань, є важливим фактором в ефективній боротьбі з сімейно побутовим насильством.

– наявність програм, спрямованих на запобігання насильству з боку інтимного партнера і сексуального насильства. Запобігання насильству серед партнерів вимагає зміни гендерних поглядів, переконань та цінностей як жінок, так і чоловіків як на соціальному, так і на індивідуальному рівні. «Профілактичні

зусилля повинні включати мультимедійні та інші заходи з підвищення обізнаності громадськості для боротьби з підпорядкуванням жінок та протидії позиціям, переконанням та цінностям – особливо серед чоловіків – які сприймають насильство з боку партнерів як нормальне явище» [20, с. 82].

Конкретні засоби масової інформації і ключові повідомлення повинні ґрунтуватися на дослідженнях і консультаціях. Важливим завданням є усунення бар'єрів, що заважають жінкам говорити про проблему і користуватися доступними службами підтримки. Це включає в себе зниження стигми, сорому і заперечення насильства з боку партнера по відношенню до жінок, а також зміцнення неформальних мереж підтримки шляхом заохочення членів сім'ї та спільноти до звернення і підтримки жінок які живуть в атмосфері насильства.

Особливі зусилля треба докласти, щоб достукатися до чоловіків. Медіа-стратегії можуть спонукати чоловіків, які не схильні до насильства, виступити проти насильства і оскаржити його прийнятність. Це допоможе протистояти уявленням про те, що всі чоловіки виправдовують насильство, і надасть альтернативні моделі чоловічої поведінки для наслідування в порівнянні з тими, які зазвичай зображуються в ЗМІ.

Цілеспрямовані зусилля слід докладати в закладах охорони здоров'я, в школах, на робочих місцях та в різних професіях та секторах. «Інші комунікаційні стратегії слід вивчати, включаючи підходи, що базуються на громаді (наприклад, програми правової грамотності, ВІЛ / СНІД мобілізація громад, ініціативи місцевих ЗМІ) та заходи, спрямовані на спрямування конкретних факторів ризику насильства, таких як вживання алкоголю» [21, с.18]. Спільноти потрібно заохочувати говорити про насильство серед партнерів та оскаржити його прийнятність. Загалом, існує потреба у посиленні зусиль з первинної профілактики.

– надання пріоритету профілактиці дітей, що постраждали від сексуального насильства. Високий рівень сексуального насильства дівчат є предметом занепокоєння. Такі дії є серйозним порушенням основних прав і фізичної недоторканності молоді дівчини, а також може мати серйозні наслідки

для її здоров'я, як відразу, так і в довгостроковій перспективі. Зусилля для боротьби з сексуальним насильством по відношенню до дівчаток (і хлопчиків) повинні мати більш високий пріоритет в громадському плануванні і програмі охорони здоров'я, а також в реакції інших секторів, таких як судова система, освіта та соціальні послуги.

Пропаганда лідерів та інших шановних фігур може мати велике значення, оскільки може допомогти «порушити мовчання» і створити соціальне середовище, простір для обговорення проблеми в сім'ях і громадах. Сектори охорони здоров'я та освіти повинні розвивати потенціал для виявлення випадків сексуального насильства над дітьми та боротьби з ними. Для цього будуть потрібні протоколи, навчання і ресурси для медичних працівників. Аналогічним чином вчителі та інші фахівці в галузі освіти мають потребу в навчанні, щоб розпізнавати дітей, потерпілих від насильства. Школи також повинні надавати профілактичні програми і консультації всюди, де це можливо.

– інтеграція відповіді на насильство проти жінки в існуючих програмах профілактики ВІЛ та СНІДу та для зміцнення здоров'я підлітків. У більшості країн світу тримається високий рівень сексуального насильства по відношенню до жінок і дівчат, що робить їх уразливими до ВІЛ-інфекції. Запобігання насильству по відношенню до жінок сприятиме підвищенню ефективності програм з ВІЛ / СНІДу. Тому програми профілактики ВІЛ повинні включати заходи щодо підвищення обізнаності та пропаганді запобігання сексуального насильства, а також насильство з боку інтимного партнера, визнати ступінь, після якого сексуальні дії є насильницькими або вимушеними, і прямо вирішити питання згоди і примусу. «Необхідні стратегії реагування на жінок, які переживають або побоюються насильства і які звертаються за послугами в зв'язку з ВІЛ, послугами з планування сім'ї або іншими послугами в області сексуального і репродуктивного здоров'я. Програми сексуального та репродуктивного здоров'я, а також програми, що сприяють здоров'ю підлітків, також повинні враховувати насильство з боку інтимного партнера, а також проблеми примусу і примусового сексу» [33, с. 75].

– безпечне фізичне середовище для жінок. Заходи щодо забезпечення безпекою міського та сільського середовища для жінок можуть сприяти первинній профілактиці. Такі заходи слід здійснювати систематично, визначаючи місця, де часто відбувається насильство над жінками, та аналізуючи, чому воно там відбувається. Залежно від виявлених факторів ризику та наявних ресурсів, безпеку можна підвищити, наприклад, покращенням освітлення, посиленням поліції та іншої пильності, особливо в районах, де вживають алкоголь чи інші наркотики.

– зробити школи безпечними для дівчат. Системи початкової і середньої школи повинні брати активну участь в забезпеченні безпеки в школах, в тому числі в викоріненні насильства з боку вчителів, а також в більш широких зусиллях по боротьбі з насильством. Практично у всіх країнах існують можливості для поліпшення дій по викоріненню фізичного і сексуального насильства з боку вчителів щодо учнів. У деяких випадках це вимагає фундаментальних змін в секторі освіти, а також в шкільній політиці і навколишньому середовищу, і навчальних планах. Шкільна політика повинна забороняти використання насильства як форму покарання, а також насильства і домагань з боку вчителів та учнів. Слід контролювати дотримання такої політики.

Навчання на основі навичок - ефективний спосіб, який дозволить учням і колегам знизити потенціальні конфлікти, і брати участь в діях спільноти зі зменшення рівня насильства і просування ненасильницької поведінки.

– створення комплексної реакції сектора охорони здоров'я на різні наслідки насильства щодо жінок. Багато медичних працівників бачать і лікують (свідомо чи ні) мільйони жінок, які перебувають в насильницьких стосунках. «Розробка комплексної відповіді сектору охорони здоров'я на різні наслідки насильства щодо жінок є життєво важливою, і дії спеціальних служб охорони здоров'я також необхідні» [6, с. 224].

– використання послуги репродуктивного здоров'я як вхід пункти для виявлення та підтримки жінки, що переживають жорстокі стосунки, та для

надання реферальних або допоміжних послуг. Наявність і широке використання послуг з репродуктивного здоров'я (включаючи допологовий догляд, послуги з планування сім'ї, догляд за абортами та служби, що займаються інфекціями, що передаються статевим шляхом) є важливим і в більшості країн дають цим послугам потенційну перевагу для виявлення жінок, які переживають насильницькі стосунки та пропонування їм рекомендацій або служб підтримки.

Постачальники послуг з репродуктивного здоров'я повинні бути проінформовані та навчені розпізнавати насильство та реагувати на нього, особливо під час та після вагітності. Визнаючи, що однієї ідентифікації недостатньо, необхідно запровадити протоколи та системи напрямку, щоб забезпечити наявність відповідних послуг з догляду, спостереження та підтримки. В умовах, коли ресурси обмежені, а направлення неможливе, медичний персонал повинен принаймні знати про проблему і повинен надати інформацію про правові та консультаційні можливості, а також допоміжні повідомлення, які підкреслюють, що таке насильство є неправильним, і що це широко поширена проблема. Забезпечення конфіденційності та безпеки жінок повинно бути першочерговим. У місцях надання допологових послуг залучати чоловіків-партнерів до занять з виховання дітей та подібних заходів, додавання до таких заходів компоненту боротьби з насильством може стати способом змінити ставлення чоловіків та запобігання насильству.

– посилення офіційних та неофіційних систем підтримки для жінок, які стравждають від насильства. «Небагато жінок звертається за допомогою та підтримкою до офіційних служб чи установ (наприклад, соціальних працівників, консультантів, притулків). Це пояснюється багатьма причинами, одним з найважливіших є просто відсутність таких послуг, особливо у сільській місцевості» [5, с. 14]. Крім того, жінкам не вистачає впевненості в тому, що існуючі служби та органи влади будуть слухати з чутливістю чи неупередженістю, або можуть змінити їх ситуацію. Це наголошує на необхідності кращих та доступніших служб підтримки, де жінки можуть безпечно розкрити свій досвід насильства. Це особливо актуально для України.

Хоча офіційні послуги, що пропонуються закладами охорони здоров'я та правосуддя, слід розширювати або вдосконалювати, також слід дослідити інші моделі надання послуг, спираючись на існуючі джерела підтримки, до якої часто звертаються жінки. Вони можуть включати сенсибілізацію релігійних лідерів та інших поважних місцевих жителів до проблеми, та заохочення їх брати участь у наданні підтримки та навіть тимчасового притулку жінкам, що зазнають жорстокого поводження.

«Оскільки жінки, які зазнають жорстокого поводження, найчастіше звертаються за допомогою до неформальних мереж, таких як друзі, родичі та сусіди, зміцнення цих мереж має важливе значення, щоб, коли жінки звертаються до друзів та сім'ї, вони могли б реагувати на це більш співчутливо та з підтримкою» [7, с. 49]. Засоби масової інформації, що висвітлюють масштаби насильства та сприяння ролі друзів, сусідів та родичів, можуть допомогти посилити конструктивну реакцію.

– сенсибілізація правової та судової системи до особливих потреб жінок-жертв насильства. Усі працівники кримінальної юстиції (міліція, слідчі, медико-правові працівники, адвокати, судді тощо) повинні бути навчені та проінформовані щодо особливих потреб жінок, розглянути та врахувати особливі потреби та пріоритети постраждалих жінок, особливо тих, хто стикається з насильством з боку партнера чи колишнього партнера. Тих, хто розслідує звинувачення в насильстві щодо жінок, слід навчити використовувати методи медико-правового збору доказів, зокрема, звинувачення у зґвалтуванні та сексуальному насильстві, в незасудливій та шанобливій формі. Збір цих доказів повинен бути частиною комплексного пакету допомоги, що включає консультування та відповідне лікування.

Системі кримінального правосуддя в цілому потрібно комплексно оцінювати ситуацію, і забезпечити, щоб жінки шукали справедливості та захисту і система надавала належного захисту. Ті, хто керує системою кримінального правосуддя, особливо міліцією, не повинні відкидати потреби жінок-жертв, або

приймаючи сторону винуватця, або не вірячи скаржницям. В ідеалі повинна бути підтримка жінок, які подають скарги.

«Закони про напад часто передбачають, що злочинець та жертва не знають одне одного - закономірність, яка застосовується рідше, коли розглядається питання насильства щодо жінок»[10, с. 5]. Жінки можуть зберігати прихильність до партнера, незважаючи на його насильство, і ув'язнення партнера може загрожувати життю жінки та її дітей. Необхідний скоординований підхід між системою кримінального правосуддя та належним захистом цивільного законодавства задля гарантії, що безпека жінок є першочерговою. Крім того, засуджені повинні бути належним чином покарані. Потрібно впровадити гнучке покарання або альтернативні санкції, щоб запобігти подальшому насильству.

– підтримка досліджень причин, наслідків та витрат на боротьбу з насильством проти жінок та на ефективні заходи профілактики. У деяких місцях є мало даних про насильство по відношенню до жінок. Необхідні додаткові дослідження масштабів і характеру проблеми насильства по відношенню до жінок і його вартості в конкретних країнах або країнах. Тому вкрай необхідно створити більш міцну основу для пропаганди і дій. Необхідно провести додаткові дослідження причин насильства по відношенню до жінок в різних культурах і в різних обставинах. Такі дослідження повинні бути спрямовані на поглиблення розуміння як факторів ризику, так і захисних факторів, пов'язаних з насильством, приділяючи особливу увагу виявленню ключових факторів, які потенційно піддаються втручанню.

Необхідно дослідити відносини і переконання чоловіків, які сприяють насильству. Також необхідні поздовжні дослідження еволюції насильницької поведінки з боку інтимних партнерів з плином часу, щоб з'ясувати, чи відрізняється воно від розвитку інших насильницьких форм і чим відрізняється.

Дослідження для розробки і проведення заходів там, де їх немає, повинні супроводжуватися оціночними дослідженнями короткострокових і довгострокових ефектів програм щодо запобігання насильства з боку партнера і реагування на нього, включаючи шкільні програми, законодавчі та політичні

зміни, послуги для жертв насильства, програми, націлені на винних у насильстві, і кампанії зі зміни соціальних норм.

– збільшення підтримки програм для зменшення і реагування на насильство по відношенню до жінок. Хоча багато з заходів, передбачених в цих рекомендаціях, відносно недорогі, «країни з обмеженими ресурсами (такі, як Україна) щосили намагаються підтримувати свої системи громадської охорони здоров'я і соціальні служби» [11, с. 18]. Нові заходи і програми, спрямовані на боротьбу з насильством щодо жінок, повинні будуть конкурувати за фінансування з рядом невідкладних пріоритетів для національних урядів. Навіть при наявності політичної прихильності може бути важко втілити цю прихильність в дії без додаткового фінансування. Таким чином, міжнародні донори, агентства розвитку і неурядові організації повинні бути готові надати фінансову і технічну підтримку для конкретних, добре продуманих пропозицій національних урядів і партнерів з розвитку (зокрема, жіночих організацій), спрямованих на запобігання насильству над жінками, надання послуг жінкам, які зазнали насильства, або зменшити гендерну нерівність.

Підбиваючи підсумки третього розділу, слід зазначити, що ми проаналізували діяльність соціальних структур та соціального сектору з протидії сімейно-побутовому насильству.

Аналіз дозволив нам дійти до висновку, що соціальні служби з протидії домашньому насильству та насильству проти жінок в Україні існують, але їх дуже мало і наразі не доводиться казати про помітний ефект від їх функціонування, адже сімейно-побудове насильство – це проблема комплексна і потребує системного підходу.

Крім цього ми проаналізували діяльність соціальних служб та соціального сектору взагалі в інших країнах. А саме – США, Канада, Австрія та Болгарія. Деякі з них – а саме США та Канада – є піонерами в боротьбі проти домашнього насильства. Порівняно низький рівень насильства проти жінок в цих країнах є закономірним, адже було пророблено багато роботи в цьому напрямку. Австрія та Болгарія в цьому сенсі є виключенням, адже ці країни не мали значного

досвіду, але за короткий час, завдяки прийняттю правильних та ефективних рішень, досягли помітних результатів на поприщі боротьби з сімейно-побутовим насильством

Також ми вивели рекомендації з протидії насильству та її наслідкам, які можуть ефективно функціонувати в більшості країн світу, в тому числі і Україні, але наразі наша країна знаходиться на початковій стадії з вирішення цієї проблеми і помітного прогресу на сьогоднішній день немає.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши історію дослідження оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства, можна прийти до висновку, що перші наукові дослідження цієї проблеми з'явилися в ХХ ст. Зростання рівня насильницьких дій в сім'ї призвели до того, що деякі науковці звернули на це увагу як на важливу проблему, що має соціальні наслідки. Це такі вчені як Д.Р. Банкер, С.К. Свон, Н.С. Якобсен, К.Б. Роджерс. Відчизнями дослідниками які розкривали цю проблему, були К.О. Кольницька, Г.Ю. Мустафаєв, Т.В. Журавель, О.М. Савчук, які розглядали особливості роботи з чоловіком як стратегію протидії насильству в сім'ї.

Уточнюючи основні поняття дослідження можна визначити, що сімейно-побутове насильство – це насильство чи інший аб'юз однієї людини над іншою у рамці побутових відносин, таких як шлюб чи співжиття. Соціальна робота – практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людей, які опинились у скрутній ситуації.

Визначивши принципи та методи в дослідженні оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства, можливо визначити методологічну основу предмета пізнання. Наше наукове дослідження базувалось на таких методологічних принципах: принцип об'єктивності, історичний, термінологічний, та принцип провідної ролі практики. Методами наукового пізнання в дослідженні стали аналіз, синтез, та дедукція.

Розглянувши сімейно-побутове насильство, як проблему соціальної роботи в Україні, було визначено статистику домашнього насильства в Україні, діяльність соціального сектору та подальші перспективи боротьби з насильством в сім'ї.

Розглянувши основні шляхи оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства в Україні, були визначені особливості соціальної реабілітації жінок, потерпілих від насильства, особливості корекційної роботи з чоловіком-насильником, а також було розглянуто концепцію кризового втручання, запропоновану І.Трубановою.

Розглянувши діяльність соціальних структур в Україні та в світі, було проаналізовано кризові центри для жінок, які функціонують в Україні, подальші перспективи їх розвитку та розвитку соціальних служб, які займаються цією проблемою взагалі. Також була проаналізована діяльність інших країн, які ефективно протидіють проблемі насильства; особливості законів в цих країнах та підходу до вирішення цієї проблеми. На основі цього ми вивели рекомендації щодо застосування цих чи інших методів в Україні.

Було визначено детермінанти оптимізації соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства. На основні дослідження ми визначили фактори, які впливають на ефективність заходів з протидії насильству. Усі визначені детермінанти зав'язані на комплексному підході до вирішення проблеми насильства над жінками та домашнім насильством взагалі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афонькин Г. П. Профилактическая деятельность полиции. *Полицейская деятельность*. 2013. № 3. С. 1-7.
2. Бічева С. А. Насильство над дітьми та жінками в Південно-Східній Європі. *Психологічний вісник України*. 2006. №4. С. 5-41
3. Бланчаров А. В. Я просто не могу остановить их. Жизнь австрийских женщин в условиях домашнего насилия. *Общественный Куртинский университет*. Куртинск, 1992. С. 31.
4. Бойченко Л. Д. Проблемы насилия и трэффика: возникновение и предупреждение. Москва : Эксмо, 2004. 220с.
5. Валяев Ю. С. Родственные отношения — дело государственной важности. *Вестник Московского государственного университета*. 2019. № 5. С. 10-14.
6. Голобородько І. К. Гендерна рівність: проблеми та перспективи. Київ : Критика, 2017. 224 с.
7. Голод, С. И. Семья. Социолого-демографический анализ состояния и эволюции. *Социологические исследования*. Москва. 2008. № 1. С. 40-49.
8. Горшкова, І. Д. Насильство над дружинами в сучасних українських сім'ях. Одеса: Маяк, 2003. 136с.
9. Грабська І. А. Насильство в подружніх відносинах. Київ : Наукова думка, 1998. № 9. С. 20–23.
10. Градскова, Ю. В. Женщина как объект домашнего насилия: гендерные аспекты. Москва : АСТ, 2010. С 1-10.
11. Дорофеев А. И. Насилие против женщин: масштабы, характер, представления общества. Москва : Эксмо, 2003. 115с.
12. Дроздова І. В. Насильство в сім'ї як одна із детермінант девіантної поведінки дітей та молоді. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів, 2015. № 2. 9с.
13. Елисеев Д. И. Жестокое обращение с женщинами как проблема современного общества. Москва : АСТ, 2009. 30с.

14. Ерусланова Р. И. *Насилие в семье: Учебное пособие.* Москва : Эксмо, 2011. 208с.
15. Етимологія насильства над жінкою в сім'ї. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики:* матер. доповідей на міжнар. наук.-практ. конференції. Київ, 2002 С. 119-130
16. Жигунова Г.В. Причины насилия над женщинами в семье. *Известия высших учебных заведений. Общественные науки.* Москва, 2015. № 2. 138с.
17. Забадикіна Е. В. Допомога жертвам домашнього насильства в сучасній Україні. *Насильство і соціальні зміни: теорія, практика, дослідження.* Київ : Наукова думка, 2000. С. 113–143.
18. Забелина Т. А. *Женщина и насилие.* Москва : Эксмо, 2001. 105с.
19. Зозуля М.А. Заохочення участі приватного сектору і ЗМІ у запобіганні проявам насильства щодо жінок та домашнього насильства. *Соціальний педагог.* 2015. №4. 51с.
20. Зборовська О. П. Прохоренко Т. Г., Носирева Г. А. Гендерний аспект проблеми насильства в сім'ї і суспільстві. *Вісник Міжнародного Слов'янського Університету. Соціологічні науки.* Київ, 2006 № 1. 82с.
21. Златанова В. А. *Домашнего насилия.* Москва: АСТ, 2001. 110с.
22. Ибаев В. Г. Основные черты насильственной преступности в семьях. *Соцкартина.* Москва, 2003. № 4. С.15.
23. Иванченков Д. С. *Насилие – дело семейное?.* *Российский следователь.* Москва, 2002. № 12. 152с.
24. Ильяшенко А. Н. Основная характеристика насильника. *Союз криминалистов и криминологов.* 2013. № 1. С. 30-35.
25. Исраелян Е.В. Канада на передніх рубежах боротьби с насильством. досягнення і знахідки. Київ : Пресс-соло, 1999. С. 20.
26. Кальницька К. О. Особливості соціально-психологічної роботи з жінками-жертвами насильства в сім'ї: *Український та міжнародний досвід:* Тези доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 3-4 грудня 2010 року). Чернігів, 2010. С. 114-120

27. Кальницька Ю. С. Модель кризового центру для жінок, які зазнали насильства в сім'ї. *Соціальна політика та соціальна робота*. 2005. №4. С. 91-102
28. Кабак В. В. Зарубежный опыт противостояния проблеме домашнего насилия. Москва : АСТ, 2010. 93с.
29. Ковальова О. В. Запобігання насильству в сім'ї: досвід США. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 3. 43 с.
30. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Учені записи Харківського національного університета. Юридичні науки*. 2011. № 1. С. 21.
31. Корецкий Д. К. Бытовые преступления: прошлое и настоящее. Ростов-на-Дону : Правда, 2004. С 20-22.
32. Кочемировська, О. О. Сучасний стан вивчення проблеми насильства: огляд традиційних концепцій та результати психосемантичного дослідження. *Вісник Харківського університету. Психологічні науки*. 1999. № 460. С. 68 -71.
33. Кошарная, Г. Б. Основные подходы к изучению девиантного поведения. *Известия высших учебных заведений. Общественные науки*. 2010. № 1. С. 70-81.
34. Кравченко Т. М. Сімейне насильство як фактор репродукування «дітей вулиці». *Постметодика*. 2009. № 2. С. 17.
35. Крюкова М. В. Особенности влияния домашнего насилия на личность женщин. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*. Москва : Просвещение, 2008. С. 28-30.
36. Кудрявцев В.Н. Укрепление законности и борьба с преступностью. О криминологической классификации преступлений. *Государство и право*. Москва, 2005. № 6. 85с.
37. Кулакова Н.Г. Юридическая ответственность родителей за ненадлежащее воспитание детей. *Научные исследования и разработки*. Москва, 2016. №5. С. 593-599
38. Лебедев Б. О. Про любов, гендерне рівноправність, сексуальності и насиліи. *Журнал досліджень соціальної політики*. 2003. № 3/4. 408с.

39. Лысова А. В. Насилие в семье – объект социальной политики США. *Социологические исследования*. 2005. № 12. С. 108-116.
40. Лыткина, Т. С. Домашний труд и гендерное разделение власти в семье. *Гендерные исследования*. 2004. № 9. С. 85-90.
41. Магомедов Г.Б. Уголовно-правовая характеристика обстоятельств, влияющих на объем кары как содержания наказания. Москва : АСТ, 2013. 160с.
42. Меренков А. В. Семейное воспитание: кризис и пути его преодоления. Екатеринбург : Литур, 2001. С. 11.
43. Маліновська А. С. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Київ : Ранок, 2011. 192с.
44. Мендель О. В. Ознаки жорстокого поводження з дітьми та незадоволення їхніх потреб. Київ : Алерта, 2018. С. 1-5.
45. Мельниченко Д. В. Насильство проти жінок. Київ : Критика, 2015. С. 1-3.
46. Міленко В. Жінки і діти, які зазнали насилля в сім'ї. Робота психологічної та соціальної служби: завдання, форми і перспективи. *Вісник Київського національного університету*. Київ, 2010. № 35–36. С. 48 – 51
47. Мінакова К. О. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки-жертви сімейного насильства. Київ : Дух і літера, 2005. С. 43–47.
48. Николов В. У. Насилие и его влияние на жизнь женщины. Москва : Весь Мир, 2003. С. 3.
49. Новосёлова Е. Н. Традиционная семья в большом городе: социальный атавизм и необходимая ценность. *Вестник Московского университета*. 2014. № 4. С. 166–188.
50. Пащенко А.С. Особенности расследования преступлений, связанных с домашним насилием. Волгоград : Звезда, 2005. С. 10-13.

51. Печенкин В.В. Межведомственное взаимодействие в сфере решения проблемы насилия в семье. *Отечественный журнал социальной работы*. 2013. № 1. С. 118-123.
52. Писклакова М. С. Анатомия насилия. *Психологический вестник*. 2001. №7. 17с.
53. Платонова Н. М. Насилие в семье. Особенности психологической реабилитации. Санкт-Петербург : Речь, 2004. С. 154.
54. Подгорная С. В. Факторы криминогенного и виктимогенного характера, способствующие сексуальным посягательствам на несовершеннолетних. *Российский следователь*. 2012. №18. С. 37-40.
55. Поленина С.В. Гендерное равенство. Проблема равных прав и равных возможностей мужчин и женщин. Москва : Аспект Пресс, 2005. 296с.
56. Савчук О. М. Соціально-психологічна картина жінки, потерпілої від насильства. Львів : Магнолія, 2005. С. 20.
57. Суровченко. І. Е. Світ без насильства. Досвід європейських країн. Київ : Либідь, 2010. 42с.
58. Сидоренкова А. Т. Насилие в семье: частное дело или социальная проблема. *Вестник проекта «Новые возможности для женщин»*. 1997. № 10. С. 12-17.
59. Хабалов В. А. Социальный аспект проблемы домашнего насилия. Москва: АСТ, 2003. 72с.
60. Харламова И. Л. Предупреждение домашнего насилия над детьми. *Вестник Московского национального университета*. Москва, 2010. № 12. С. 23-33
61. Хасина А. М. В центре внимания женщина, пострадавшая от домашнего насилия. *Семейная психология и семейная психотерапия*. 2001. № 2. С. 75-91.
62. Ходыч А. В. Ответственность за сексуальное насилие в семье по уголовному законодательству зарубежных стран. *Общество и право*. 2010. №1. С. 184-189.

63. Холостова Е. И. Социальная работа с семьей. Екатеринбург : Дрофа, 2008. 95с.
64. Хондей. Н. В. Основные индикаторы домашнего насилия. Москва : Юрайт, 2010. С. 12.
65. Шведова Н. О. Про насильство щодо жінок. Насильство і соціальні зміни. Київ : Критика, 2000. С. 38–53.
66. Швец А. М. Домашнее насилие: социально-психологический феномен. *Семейная психология и семейная терапия*. 2005. № 3. С. 95-104.
67. Шестаков Д. А. Семейная криминология. Семья – конфликт – преступление. *Издательство Санкт-Петербургского университета*. Санкт-Петербург, 2005. 12-14 с.
68. Шикун И. Р. Виктимологическая профилактика семейно-бытового насилия в отношении женщин: проблемы и перспективы развития. *Российский следователь*. 2011. № 21. С. 26-28.
69. Шукшина Л. В. Основные виды насилия в семье над женщинами *Гуманитарные науки*. 2013. № 11. С. 5.
70. Harrison T. *The Criminalization of Domestic Violence: promises and limits*. London : Freedom, 1995. 64p.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Гахраманов Ельвін Ібрагім огли, студент 2 курсу магістратури, форми навчання денної, факультету соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», адреса електронної пошти franckafka18@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Оптимізація соціальної роботи з подолання сімейно-побутового насильства» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Гахраманов Е.І.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Ель Гуессаб К.